
KOHNSTAMM
INSTITUUT

Kennisbehoeften toegankelijkheid hoger onderwijs

Een inventarisatie

MARIANNE BOOGAARD

JUDITH CONIJN

CIP-gegevens KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Boogaard, M. & Conijn, J.

Kennisbehoeften toegankelijkheid hoger onderwijs.

Een inventarisatie.

Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

(Rapport 1087, projectnummer 40880)

ISBN 978-94-6321-147-5

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:

Kohnstamm Instituut

Roetersstraat 31, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam

Tel.: 020-2141400

www.kohnstamminstituut.nl

Dataverwerking: Elion.nl

© Copyright Kohnstamm Instituut, 2022

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
1 Achtergrond en onderzoeksvragen	5
1.1 Achtergrond/aanleiding	5
1.2 Onderzoeksvragen en doelgroepen	6
2 Methode	9
2.1 Focus en doelgroepen van het onderzoek	9
2.2 Aanpak dataverzameling	10
2.3 Dataverwerking en -analyse	16
3 Resultaten online vragenlijst	19
3.1 Beschrijving respondenten	19
3.2 Resultaten inventarisatie kennisbehoeften	25
3.3 Resultaten open vragen kennisbehoeften	46
4 Resultaten focusgroepen	59
4.1 Overzicht van de respondentgroep en de gespreksthema's	59
4.2 Wat loopt goed?	61
4.3 Wat zijn de belangrijke knelpunten en verbeterpunten?	63
4.4 Kennisbehoeften	69
4.5 Kennisbronnen	83
4.6 Conclusie	84
5 Samenvatting en conclusies	89
5.1 Achtergrond en onderzoeksvragen	89
5.2 Resultaten online vragenlijst	92
5.3 Resultaten focusgroepen	100
5.4 Conclusies	103
Bijlagen	113
Bijlage 1	113
Bijlage 2	114
Bijlage 3	115
Bijlage 4	117
Recent uitgegeven rapporten Kohnstamm Instituut	123

Voorwoord

Inventariseren wat professionals ergens over vinden en wat zij belangrijk vinden, dat doen we regelmatig. Inventariseren van kennisbehoeften is iets heel anders. Je kunt immers niet zomaar starten met de vraag: wat wilt u eigenlijk weten over? In dit geval ging dat om: de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Daarbij is een aanloopje toch wenselijk. De beoogde respondenten moeten eerst zelf vinden dat het onderwerp voor hen relevant is, dat zij er wellicht veel over weten, maar dat zij ook nog wel wat vragen hebben. En dan moeten ze hun ideeën en kennisbehoeften nog onder woorden brengen.

Dat was de uitdaging in dit onderzoek 'Inventarisatie kennisbehoeften toegankelijkheid van het hoger onderwijs.' Ook de onderzoeksvraag was overigens uitdagend, want: wat versta je precies onder 'toegankelijkheid'? Gaat dat alleen om de instroom van nieuwe studenten, of toch ook om degenen die al studeren in het hbo of wo? Is er eigenlijk een probleem? Voor wie dan precies?

Het zijn allemaal vragen die regelmatig terugkeerden in de antwoorden op de vragenlijst en tijdens de interviews met de focusgroepen. Al die vragen, maar vooral de betrokkenheid van al

diegenen die hebben meegedaan in deze inventarisatie, hebben samen geleid tot een wensenlijst waarmee de ETHO-leden een onderzoeksagenda kan formuleren waar zij nog jaren mee vooruit kunnen!

In dit voorwoord willen we daarom graag onze dank uitspreken, allereerst aan de ETHO voor een interessante onderzoeksinsteek, voor het feit dat wij dit onderzoek mochten uitvoeren en voor de prettige samenwerking. Speciale dank ook aan Naomi Grotenhuis en Celine Gladpootjes van NRO, voor hun ondersteuning bij het verspreiden van de vragenlijst en het vinden van interessante gesprekspartners. Voor dat laatste hebben we ook veel gehad aan het enorme netwerk van Regien Bloch (HvA), haar bemiddeling gaf mooie ingangen!

Natuurlijk erg veel dank aan alle respondenten – veel meer dan we hadden durven hopen – die onze vragenlijst hebben ingevuld. En vooral dank aan allen die hebben willen deelnemen aan een focusgroep-interview en die daarin hun ideeën zo enthousiast en deskundig hebben gedeeld, vanwege de beloofde anonimiteit kunnen we hen helaas niet bij naam noemen, maar hopelijk herkennen zijzelf hun eigen uitspraken terug in deze tekst. Tot slot dank aan twee van onze Kohnstamm-collega's: Ineke van der Veen voor haar opbouwende commentaar op de onderzoeksaanpak, de vragenlijst en de eindrapportage, en Arwen van Stigt voor haar deelname aan de focusgroep-interviews en het uitwerken van een groot deel van de verslagen.

We hopen dat de inventarisatie leidt tot nog veel interessante vervolgonderzoeken en kennisverspreidingsactiviteiten die kunnen bijdragen aan het vergroten van de toegankelijkheid van

het hoger onderwijs in Nederland. Want: er gaat best veel goed, maar er is ook nog genoeg te doen. Dat is althans een van de hoofdlijnen onder alle kennisvragen die we hebben kunnen 'ophalen' via dit onderzoek.

Marianne Boogaard
Judith Conijn

1 Achtergrond en onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk bespreken we de achtergrond en doelstelling van het onderzoek, en de daarop aansluitende onderzoeksvragen.

1.1 Achtergrond/aanleiding

De Expertgroep Toegankelijkheid Hoger Onderwijs (ETHO) is in het leven geroepen om kennis te ontsluiten, en om onderzoek te initiëren dat kan bijdragen aan het waarborgen en verbeteren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland. De Expertgroep richt zich daarbij op de toegankelijkheid voor alle studenten, in alle fasen van de studieloopbaan – van toeleiding tot en met diplomering – en meer specifiek op de studentengroepen voor wie de toegankelijkheid onder druk staat, zoals studenten met een functiebeperking, ‘stapelaars’, eerste-generatie-studenten en studenten met een bi-culturele achtergrond.

In het onderzoek waarover we hier rapporteren stond de vraag centraal welke kennis verschillende betrokkenen nodig hebben om vanuit hun positie te kunnen bijdragen aan een betere toegankelijkheid. Dat kan gaan om kennis die tot nu toe ontbreekt,

en dus om aandachtspunten voor de toekomstige kennisontwikkeling. Het kan ook gaan over onderwerpen waarvoor de beschikbare kennis niet goed vindbaar of te versnipperd is. Tot slot kan er sprake zijn van een gebrek aan in de praktijk toepasbare kennis en inzichten.

Doel van het onderzoek was dan ook een brede bevraging van beleidsmakers en verschillende professionals uit de betrokken onderwijssectoren (vo, mbo, hbo en wo) om deze kennisbehoeften beter in beeld te brengen. Op basis van de inzichten uit het onderzoek wil de ETHO gerichte activiteiten inzetten voor het ontsluiten, bundelen, ontwikkelen en toepasbaar maken van kennis die de betrokken partijen kan inspireren en ondersteunen bij hun inzet om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs daadwerkelijk verder te verbeteren.

1.2 Onderzoeksvragen en doelgroepen

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Welke kennis(input) hebben onderwijsprofessionals nodig om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te kunnen bevorderen?

Daarbij zijn drie deelvragen meegegeven:

- Op welke thema's ervaren onderwijsprofessionals een **tekort aan beschikbare kennis** die nodig zou zijn om hen te ondersteunen bij het verbeteren van de toegankelijkheid van het hbo of wo?
- Op welke thema's ervaren onderwijsprofessionals dat **de beschikbare kennis te weinig vindbaar of te versnipperd is** om

hen te kunnen ondersteunen bij het verbeteren van de toegankelijkheid van het hbo of wo?

- Op welke thema's ervaren onderwijsprofessionals dat **de beschikbare kennis te weinig toepasbaar** is voor beleid en/of praktijk om hen te ondersteunen bij het verbeteren van de toegankelijkheid van het hbo of wo?

De doelgroep van deze peiling van de kennisbehoeften is breed. De bevraging richtte zich zowel op de docenten en decanen in het voortgezet onderwijs, als op docenten, studiebegeleiders en aansluitcoördinatoren in mbo, hbo en wo, als op bestuurders en beleidsmakers van de instellingen en van het Ministerie van OCW. Ook studenten die actief zijn in vertegenwoordigende organen zijn bevroegd.

2 Methode

In dit hoofdstuk geven we een verantwoording van de methode van onderzoek: de instrumentontwikkeling, de aanpak van de dataverzameling en de wijze waarop de data – analyse is uitgevoerd.

2.1 Focus en doelgroepen van het onderzoek

De focus van het onderzoek lag op het inventariseren van kennisbehoeften op het gebied van toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Bij die toegankelijkheid zijn verschillende groepen professionals betrokken: beleidsmakers van het ministerie van OCW, leden van Colleges van Bestuur, onderwijsdirecteuren en hun adviseurs, docenten en studieloopbaanbegeleiders van leerlingen en studenten, maar ook aansluitingscoördinatoren en studenten die deelnemen in vertegenwoordigende organen. Belangrijk is de visie van degenen die werkzaam zijn aan de instellingen voor hoger beroepsonderwijs (hbo) en de universiteiten (wo), maar ook van degenen die leerlingen en studenten daarop voorbereiden, in het voortgezet onderwijs (vo) en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Al die doelgroepen

zijn daarom benaderd om deel te nemen aan deze inventarisatiestudie.

2.2 Aanpak dataverzameling

Er zijn op twee manieren data verzameld over de kennisbehoeften van genoemde doelgroepen uit de verschillende onderwijssectoren. Ten eerste is een online vragenlijst uitgezet onder een brede groep respondenten, ten tweede zijn focusgroep-interviews gehouden met een selectie van respondenten uit de verschillende doelgroepen van het onderzoek. In deze paragraaf gaan we in op de inhoud van de gebruikte vragenlijst en gespreksleidraad.

2.2.1 Online vragenlijst ‘kennisbehoeften’

Met de vragenlijst wilden we inzicht krijgen in de kennisbehoeften van verschillende professionals en studentgroepen. Het ging daarbij om inzicht in de inhoud van de kennisbehoeften (op welke thema's hebben de respondenten kennis, inzichten of voorbeelden nodig?), maar ook om inzicht in de typering daarvan in lijn met de deelvragen voor het onderzoek: ervaren de verschillende professionals dat kennis ontbreekt, of dat de beschikbare kennis te moeilijk vindbaar of teveel versnipperd is, of dat de beschikbare kennis te weinig praktisch toepasbaar is? De vragenlijst heeft een opbouw die toewerkt naar de beantwoording van die kernvragen in de eigen woorden van de respondenten, maar doet dat in verschillende stappen.

De vragenlijst start met een korte toelichting op het onderzoek en een kennismaking met de ETHO (Expertgroep Toegankelijkheid van het Hoger Onderwijs)

De eerste set vragen gaat over enkele achtergrondkenmerken van de respondenten:

- hun functie
- de onderwijssector waarin zij werken
- de naam van de instelling (voor mbo, hbo of wo) waarvoor zij werken of studeren.

Doel van die vragen was zicht te houden op de representativiteit van de dataverzameling, bij een open werving onder een zo breed mogelijke doelgroep van respondenten, die verder de vragenlijst anoniem konden beantwoorden. Ook konden we deze beknopte achtergrondgegevens gebruiken om in de analyse na te gaan welke inhoudelijke kennisbehoeften voor welke meer specifieke doelgroepen (gelet op onderwijssector) het meest spelen: het is immers mogelijk dat respondenten in het voortgezet onderwijs andere vragen hebben of andere accenten leggen, dan bijvoorbeeld respondenten in het hoger onderwijs.

Voor de tweede set vragen is aangesloten bij de vijf centrale thema's die de ETHO zelf eerder al had geformuleerd op basis van een uitvraag van kennisbehoeften in eigen kring. Het gaat dan om:

1. De aansluiting tussen de onderwijssectoren
2. Toelating en selectie voor het hoger onderwijs
3. De introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs
4. Facilitering van de studievoortgang
5. Facilitering van een succesvolle afronding van de eindfase van de opleiding

Per kennisthema zijn aan de respondenten de volgende vragen voorgelegd:

- a) Bij welke aspecten van toegankelijkheid bent u meer of minder betrokken vanuit uw functie of als studentvertegenwoordiger?
- b) Voor welke thema's zou meer kennis uit onderzoek en/of de praktijk u kunnen helpen in uw werk, wanneer het gaat om het verbeteren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs?
- c) Voor de gekozen thema's, kregen de respondenten vervolgens een aantal subthema's te zien met het verzoek hun kennisbehoeften als volgt nader te typeren:
 - kennis hierover ontbreekt, in mijn ervaring
 - kennis hierover vind ik lastig te vinden of te versnipperd
 - kennis hierover vind ik niet goed toepasbaar in mijn werksituatie
 - kennis hierover is voor mij voldoende vindbaar en toepasbaar
 - ik weet niet of over dit thema kennis beschikbaar / vindbaar / toepasbaar is
- d) Daarna volgde de kernvraag voor het onderzoek, waarin de respondenten hun kennisbehoeften in eigen woorden konden omschrijven, in antwoord op de vraag:
 - Wat zijn in uw functie de belangrijkste onderwerpen waarbij u behoefte heeft aan meer kennis om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te kunnen waarborgen en verbeteren? Noem maximaal 3 onderwerpen.
- e) De slotvraag was: Zijn er nog andere zaken die u aan de ETHO zou willen meegeven over (de beschikbaarheid, vindbaarheid of

toepasbaarheid van kennis over) toegankelijkheid in het hoger onderwijs?¹

Een eerste opzet voor de vragenlijst is besproken tijdens een ETHO-meeting. Met de feedback van de leden is de vragenlijst aangescherpt.

2.2.2 Werving, doelgroepen en responsperiode

Er is gekozen voor een open, online vragenlijst. Omdat het de bedoeling was een brede groep respondenten te betrekken, vond de werving plaats via sociale media (Twitter en LinkedIn). Daarnaast zijn netwerkcontacten ingezet, en zijn zoveel mogelijk contactpersonen bij verschillende instellingen en organisaties benaderd door de ETHO-bureaumedewerkers en de onderzoekers. Daarbij is ook contact gezocht met relevante koepelorganisaties zoals: Universiteiten Nederland (UNL), Vereniging Hogescholen, MBO-Raad, VO-Raad, VO-HO-platform e.d. Voor de doelgroep studenten ging het vooral om het vinden van studenten die actief zijn in vertegenwoordigende organen, zoals: LSVB, ISO, MBO-JOB etc. Ook is contact gezocht met organisaties zoals ECHO en Comenius. Het streefdoel was in totaal 150 respondenten uit vo, mbo, hbo en wo, het werden er uiteindelijk 361 (zie §3.1). De vragenlijst stond open tussen 9 december 2021 en 27 januari 2022.

¹ De antwoorden op deze vraag worden in de lopende tekst niet besproken omdat het niet een van de onderzoeksvragen betreft. Een samenvatting van de antwoorden is opgenomen in Bijlage 4 van dit rapport.

2.2.3 Gespreksleidraad focusgroep-interviews

Ook in de focusgroep-interviews stond de vraag ‘Welke kennisbehoeften zijn er als het gaat om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs?’ centraal. De opbouw van de gesprekken liep, na een korte kennismakingsronde en een introductie van het onderzoek, steeds langs dezelfde vier thema’s:

1. Wat loopt goed als het gaat om toegankelijkheid van het hoger onderwijs? Welke kennis en inzichten zijn nodig om dat te borgen?
2. Wat zijn de belangrijkste knelpunten of verbeterpunten? Gaat dat om specifieke groepen studenten voor wie de toegankelijkheid meer onder druk staat dan voor reguliere studenten? Zijn er speerpunten voor het beleid, of zijn er beleidsplannen in ontwikkeling?
3. Aan welke kennis of welk onderzoek heeft u behoefte om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te kunnen borgen of verbeteren?
4. Wat zijn daarin voor u de belangrijkste kennisbronnen?

De vraag naar ‘speerpunten voor beleid’ is alleen gesteld aan degenen die daarin ook een actieve rol vervullen. Het belangrijkste doel van de gesprekken was om dieper in te gaan op de ervaren kennishiaten en de achtergrond daarvan dan mogelijk is via een vragenlijst. Die informatie kan benut worden bij het prioriteren en nauwkeuriger formuleren van een onderzoeks- en kennisagenda voor de ETHO.

2.2.4 Samenstelling van de focusgroepen

Een belangrijk uitgangspunt was om in de focusgroepen de kennisbehoeften vanuit verschillende professionele rollen en

perspectieven te kunnen belichten. Er is daarom gekozen voor een homogene samenstelling van de groepen, gelet op de functie, rol en taken van de deelnemers binnen hun (onderwijs)organisatie in het verbeteren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Bij het benaderen van respondenten is verder gelet op twee criteria: (a) regionale spreiding en (b) spreiding over typen opleidingen en studierichtingen.

Om alle deelnemers de ruimte te geven voor voldoende inbreng werd in eerste instantie uitgegaan van groepen van 6 tot 8 deelnemers. In de praktijk bleek dat moeilijk te organiseren, en zijn de meeste gesprekken gevoerd met 3 of 4 deelnemers. In totaal zijn er 11 interviews gehouden.

In de focusgroepen/interviews zijn uiteindelijk vijf invalshoeken vertegenwoordigd:

1. Beleidsmakers van het ministerie van OCW (directie ho en vo)
2. Bestuurders en beleidsmakers uit het hoger onderwijs (hbo en wo)
3. Studentbegeleiders en coördinatoren aansluiting (vo, mbo en ho)
4. Docenten hbo en wo
5. Studenten met een vertegenwoordigende functie

In hoofdstuk 4 volgt een nadere beschrijving van de respondentgroepen.

2.2.5 Organisatorische aspecten

De interviews hebben plaatsgevonden in de periode van 31 januari tot 18 februari 2022.

De duur van de focusgroep-interviews was tussen de 60 en 90 minuten. Er zijn drie individuele interviews gehouden, de

tijdsduur daarvan lag rond de 30 minuten. Vanwege de praktische haalbaarheid voor de deelnemers en de wens om respondenten uit het hele land te betrekken, is gekozen voor het uitvoeren van de interviews via een online-vergadertool (i.c. Teams). Twee van de individuele interviews zijn telefonisch gevoerd. Alle gesprekken zijn digitaal opgenomen, met het oog op zorgvuldige verslaglegging, na toestemming van de gespreksdeelnemers.

2.3 Dataverwerking en –analyse

2.3.1 Kwantitatieve en kwalitatieve analyse vragenlijst

We gebruikten SPSS voor de kwantitatieve data-analyse van de vragenlijst. De primaire onderzoeksvragen zijn voornamelijk beantwoord via beschrijvende statistieken (in percentages). In verband met de leesbaarheid zijn daarin geen decimalen gebruikt, de percentages tellen – door het afronden – daarom niet altijd op tot 100%.

Om zicht te krijgen op eventuele verschillen in resultaten naar onderwijsinstelling en -sector zijn enkele aanvullende analyses uitgevoerd:

- Om de relatie na te gaan tussen de onderwijsinstelling waar de respondent werkzaam is en de kennisbehoeften, is gebruikgemaakt van chi-kwadraat toetsen (§3.1.2).
- Om na te gaan of er een relatie is tussen de onderwijssector waar de respondent werkzaam is en de kennisbehoeften, zijn eveneens chi-kwadraattoetsen uitgevoerd (§3.2.2.1 - 3.2.2.5).

We richten ons in de rapportage van de resultaten alleen op de significante relaties zodat we het bespreken van toevallige

uitkomsten zo veel mogelijk vermijden. Voor de chi-kwadraat toetsen hanteerden we een significantieniveau van $\alpha = .05$.

2.3.2 Kwalitatieve analyse focusgroep-interviews

Van alle focusgroep-interviews is een (lopend) woordelijke verslag gemaakt. De verslagen zijn voorgelegd aan de gespreksdeelnemers voor eventuele correcties, aanvullingen en voor akkoord. Die aanvullingen zijn verwerkt. De definitieve verslagen vormden de basis voor de verdere analyse. Die analyse is uitgevoerd door het toekennen van labels aan tekstfragmenten. Het kader daarvoor werd gevormd door (a) de thema's uit de gespreksleidraad en (b) de vijf hoofdcategorieën voor de kennisbehoeften zoals door de ETHO geformuleerd, en zoals ze ook in de vragenlijst zijn gebruikt. Op die manier is ernaar gestreefd om enerzijds voldoende te focussen om de input vanuit de verschillende gesprekken met elkaar te kunnen verbinden, en om anderzijds voldoende ruimte te laten voor de spontane, nieuwe inbreng van de gespreksdeelnemers.

Op basis de analyse is een gecategoriseerd overzicht samengesteld van de kennisbehoeften van de respondenten uit de focusgroepen, aangevuld met onderbouwingen, voorbeelden en ideeën die zij daarbij hebben gegeven.

3 Resultaten online vragenlijst

In dit hoofdstuk bespreken we de respondentgroep, en de mate waarin de respons evenwichtig is verdeeld over de verschillende sectoren en functies. Vervolgens gaan we in op de kwantitatieve en kwalitatieve uitkomsten van de inventarisatie van kennisbehoeften zoals die naar voren komt uit de vragenlijstronde.

3.1 Beschrijving respondenten

In totaal hebben 361 respondenten de vragenlijst geheel of grotendeels ingevuld. Van deze respondenten heeft 73% ($n = 263$) ook de laatste open vraag beantwoord: “Waar heeft u vooral behoefte aan?” We nemen de resultaten van alle 361 respondenten mee in de analyses. In deze sectie gaan we in op de vraag of alle sectoren en doelgroepen voldoende vertegenwoordigd zijn. Als laatste beschrijven we de mate waarin de respondenten vanuit hun functie betrokken zijn bij de vijf centrale kennisthema’s.

3.1.1 Onderwijssector en functie

Tabel 3.1 geeft de verdeling van respondenten naar onderwijssector weer. Alle onderwijssectoren zijn voldoende

vertegenwoordigd, maar er zijn grote verschillen in het aantal respondenten per sector. Het mbo is met 36 respondenten relatief minder goed vertegenwoordigd en het wo is met 131 respondenten het sterkste vertegenwoordigd.

Tabel 3.1 Verdeling van respondenten naar onderwijssector

Onderwijssector	%	n
vo	23	86
mbo	10	36
hbo	26	93
wo	36	131
overig (combinaties van sectoren)	4	15

Tabel 3.2. laat zien hoeveel respondenten een specifieke functie hebben per sector. We zien dat de meeste doelgroepen goed vertegenwoordigd zijn in de data, maar de groep studenten ($n = 17$) is klein. Bijlage 1 toont een verdere uitsplitsing naar functie van de respondenten die aangaven ‘bestuurder, beleidsmaker of – adviseur’ of ‘begeleider van leerlingen of studenten’ te zijn.

Tabel 3.2. Verdeling van respondenten naar functie

Functie	%	n
Bestuurder, beleidsmaker of -adviseur	36	129
Begeleider van leerlingen of studenten	35	127
Docent	24	88
Leerling of student ¹	5	17

¹waarvan 14 met een vertegenwoordigende functie, bijvoorbeeld in de leerlingenraad, studentenraad, je studievereniging, MR, of een belangenorganisatie voor leerlingen of studenten

Tabel 3.3 toont het aantal respondenten met een bepaalde functie per onderwijssector. Uit de kolommen vo, mbo, hbo en wo, kunnen we afleiden in hoeverre per onderwijssector bepaalde doelgroepen goed of juist minder goed vertegenwoordigd zijn. Schuingedrukt zijn de groepen die minder goed vertegenwoordigd zijn ($n \leq 10$).

We zien het volgende:

- Bestuurders, beleidsmakers en -adviseurs zijn in elke sector afgezien van het vo ($n = 9$) goed vertegenwoordigd.
- Begeleiders in het vo en wo zijn heel goed vertegenwoordigd, met respectievelijk 52 en 57 respondenten, terwijl er maar weinig begeleiders uit het hbo ($n = 10$) en mbo ($n = 3$) hebben deelgenomen aan het onderzoek.
- Docenten uit het mbo zijn wat minder goed vertegenwoordigd ($n = 10$), maar docenten zijn wel goed vertegenwoordigd in elke andere sector (vo, hbo en wo)
- De meeste studenten ($n = 11$) komen uit het wo, maar zoals al eerder opgemerkt, zijn studenten ondervertegenwoordigd in de steekproef en dus ook per sector.

Tabel 3.3 Het aantal respondenten uitgesplitst naar functie en onderwijssector

Functie	Onderwijssector				
	vo	mbo	hbo	wo	overig ¹
Bestuurder, beleidsmaker of -adviseur	9	21	46	44	9
Begeleider van leerlingen of studenten	52	3	10	57	5
Docent	24	10	34	19	1
Leerling of student	1	2	3	11	0

¹combinaties van sectoren

3.1.2 Onderwijsinstelling

We gingen na of de respondenten goed verspreid zijn over de instellingen voor wo, hbo en mbo of dat bepaalde instellingen oververtegenwoordigd zijn in de steekproef. Voor het vo konden we dit niet nagaan; in verband met het grote aantal mogelijke vo-scholen hebben we geen vraag opgenomen over de specifieke school waar de respondent werkzaam is.

De resultaten lieten ten eerste zien dat er voor elke sector vanuit veel verschillende instellingen respondenten hebben deelgenomen. Respondenten kwamen van 17 verschillende wo-instellingen, 18 hbo-instellingen en 17 mbo-instellingen. Vervolgens hebben we gekeken naar de mate van spreiding van respondenten over de verschillende instellingen. De spreiding van respondenten over mbo-instellingen is goed: er hebben maximaal 7 respondenten deelgenomen die voor dezelfde onderwijsinstelling werken. Voor het hbo zijn respondenten van Hogeschool Inholland ($n = 16$), HvA ($n = 22$) en Saxion ($n = 11$) wat oververtegenwoordigd. Voor de overige hbo-instellingen geldt dat maximaal 6 respondenten vanuit dezelfde instelling hebben deelgenomen. Voor het wo zien we een buitenproportioneel hoog aantal respondenten vanuit de Universiteit Leiden ($n = 36$) en vanuit de Radboud Universiteit ($n = 28$). Vanuit de overige wo-instellingen hebben maximaal 10 respondenten deelgenomen vanuit dezelfde universiteit.

Om na te gaan of de resultaten mogelijk vertekend zijn door het hoge aantal respondenten van de Universiteit Leiden en de Radboud Universiteit, hebben we aanvullende analyses uitgevoerd.

Indien er een sterke of redelijk sterke significante relatie is tussen de instelling waar de respondent werkt en de kennisbehoefte die de respondenten aangeven, wijst dit op mogelijke vertekening van de resultaten.

In deze aanvullende analyses toetsten we of de kennisbehoefte op de vijf centrale thema's (vraag 13a t/m e) significant verschillend is voor respondenten van de Universiteit Leiden vergeleken met de kennisbehoefte van de respondenten van de overige universiteiten. Dezelfde set van analyses voerden we ook uit voor de Radboud Universiteit. Eén van deze 10 toetsen (vijf per universiteit) resulteerde in een p -waarde = .049. Het betrof het verschil in kennisbehoefte met betrekking tot het thema 'aansluiting tussen sectoren': respondenten van de Universiteit Leiden gaven minder vaak aan dat zij behoefte hebben aan kennis over dit thema dan respondenten van overige universiteiten. Omdat de effectgrootte van dit verschil echter klein was (Cramer's $V = .09$) en omdat het effect na correctie voor kanskapitalisatie niet significant was (aangezien we 10 verschillende toetsen uitvoerden), is het voldoende aannemelijk dat er geen verband is tussen de geformuleerde kennisbehoefte en de wo-instelling waar de respondent werkt. We besloten daarom dat er geen aanpassing in de analyses nodig is (bijv. een weging naar de instelling waar de respondent werkt).

3.1.3 Relevantie van toegankelijkheidsthema's

We vroegen respondenten bij welke aspecten van toegankelijkheid ze meer of minder betrokken zijn vanuit hun functie. De verdeling van antwoorden is weergegeven in Tabel 3.4. Voor elk van de vijf

thema's geldt dat ze tenminste 'enigszins' een thema zijn in het werk van 54-74% van de respondenten. Voor drie van de thema's is de relevantie met name hoog: aansluiting tussen de onderwijssectoren, de toelating en selectie voor het hoger onderwijs en de facilitering van de studievoortgang. Tussen de 40-46% van de respondenten geeft aan dat dit 'belangrijke' thema's zijn bij het uitvoeren van hun functie.

Tabel 3.4 Verdeling van antwoorden op de vraag: Bij welke aspecten van toegankelijkheid bent u meer of minder betrokken vanuit uw functie of als studentvertegenwoordiger?

Thema	niet/nauwelijks een thema in mijn werk		enigszins een thema in mijn werk		belangrijk thema in mijn werk	
	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>
De aansluiting tussen de onderwijssectoren	26	91	28	101	46	164
Toelating en selectie voor het hoger onderwijs	30	105	30	106	41	145
Introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs	39	137	35	125	26	93
Facilitering van de studievoortgang	29	103	27	95	44	157
Facilitering succesvolle afronding eindfase van de opleiding	46	164	29	104	25	87

Noot. De totale n varieert van 355 tot 356 per thema

3.2 Resultaten inventarisatie kennisbehoeften

3.2.1 Kennisbehoefte centrale thema's

Om tot een eerste inventarisatie van de kennisbehoeften van de respondenten te komen, vroegen we op welke van de vijf centrale thema's de respondent behoefte heeft aan meer kennis, inzichten of praktijkvoorbeelden voor het kunnen verbeteren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in zijn of haar werk. Respondenten konden meerdere thema's aanvinken.

Tabel 3.5 toont de resultaten voor de totale groep respondenten. We zien dat de meeste kennisbehoefte ligt bij de aansluiting tussen onderwijssectoren: 65% van de respondenten geeft aan kennisbehoefte op dat vlak te hebben. De minste kennisbehoefte ligt bij de afronding van de eindfase van de studie: 30% geeft aan daarover aan meer kennis nodig te hebben.

Tabel 3.5 Verdeling van antwoorden op de vraag: voor welke thema's zou meer kennis uit onderzoek en/of de praktijk u kunnen helpen in uw werk, wanneer het gaat om het verbeteren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs?

Thema	%	n
De aansluiting tussen de onderwijssectoren	65	231
Toelating en selectie voor het hoger onderwijs	49	167
Introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs	47	170
Facilitering van de studievoortgang	47	176
Facilitering succesvolle afronding eindfase van de opleiding	30	106

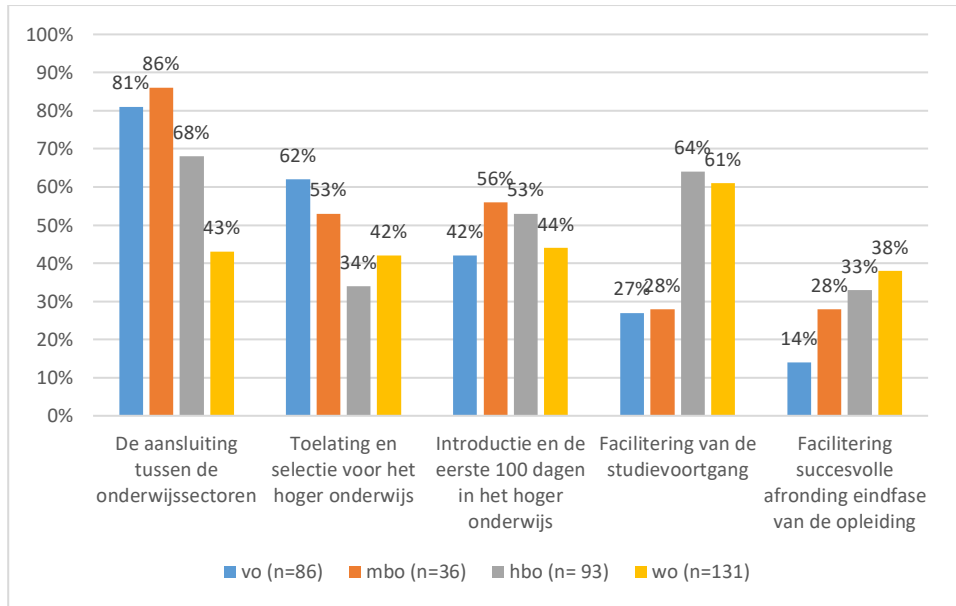
De percentages in Tabel 3.5 zijn berekend over de totale groep respondenten en maken geen onderscheid tussen respondenten uit verschillende onderwijssectoren. In deze resultaten is

bijvoorbeeld het wo oververtegenwoordigd ($n = 131$) en het mbo ondervertegenwoordigd ($n = 38$) (zie Tabel 3.1). Figuur 3.1 splitst de kennisbehoefte per thema daarom uit voor de verschillende onderwijssectoren. Per sector wordt dus apart weergegeven welk percentage respondenten een kennisbehoefte aangeeft met betrekking tot elk van de thema's.

In de figuur is te zien dat de kennisbehoefte verschilt per sector. Met name in het wo ligt de kennisbehoefte op andere gebieden dan in de andere onderwijssectoren: terwijl in het hbo, mbo en vo er voornamelijk kennisbehoefte is op het gebied van aansluiting tussen onderwijssectoren, is er in het wo voornamelijk kennisbehoefte op het gebied van de facilitering van de studievoortgang. De resultaten in Figuur 3.1 kunnen verder als volgt worden samengevat:

- In het vo is er met name kennisbehoefte op de thema's aansluiting (81%) en toelating en selectie (62%).
- In het mbo is er met name kennisbehoefte op de thema's aansluiting (86%), toelating en selectie (53%), en introductie (56%).
- In het hbo is er met name kennisbehoefte op de thema's aansluiting (68%), studievoortgang (64%) en introductie (53%).
- In het wo is er met name kennisbehoefte op het thema studievoortgang (61%).

Figuur 3.1 Percentage respondentent die aangeeft een kennisbehoefte te hebben uitgesplitst naar onderwijssector

3.2.2 Vervolgfragen op basis van kennisbehoeften

Aan de respondentent die aangaven een kennisbehoefte te hebben op een bepaald kennisthema werd een aantal vervolfragen over dat thema gesteld. Met deze vragen werd geïntervieweerd op welke specifieke onderwerp de respondent een tekort aan kennis ervaarde en om welk type kennisgebrek het ging. Dit werd gedaan door per onderwerp (bijv. ‘aansluiting van hbo naar wo’ binnen het kennisthema ‘de aansluiting tussen onderwijssectoren’) uit te vragen welke van vijf situaties het meest van toepassing was:

- kennis hierover ontbreekt
- kennis hierover vind ik lastig te vinden of te versnipperd
- kennis hierover vind ik niet goed toepasbaar in mijn werksituatie
- kennis hierover is voor mij voldoende vindbaar en toepasbaar
- ik weet niet of over dit thema kennis beschikbaar / vindbaar / toepasbaar is

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen zijn de vier eerste antwoordopties het meest relevant. Deze vier opties geven aan of er voor een specifiek onderwerp een tekort aan kennis wordt ervaren en welk type kennistekort dit is. In sectie 3.2.2.1 tot en met 3.2.2.5 worden voor elk van de vijf thema's de resultaten met betrekking tot de vier kennissituaties gepresenteerd. We laten hierbij de resultaten met betrekking tot de laatste genoemde optie 'ik weet niet of over dit thema kennis beschikbaar / vindbaar / toepasbaar is' buiten beschouwing. Deze antwoordcategorie is voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen weinig informatief omdat het aangeeft dat een respondent geen beeld heeft van de beschikbare kennis – mogelijk omdat het onderwerp (nog) niet voldoende relevant is geweest in zijn of haar werk. Bijlage 2 geeft wel een overzicht van het aandeel respondenten dat per onderwerp deze 'ik weet niet' optie koos. De percentages variëren van 4% voor het onderwerp 'toelatings- en/of selectieprocedures' tot 28% voor het onderwerp 'ondersteuning bij stages en/of het vinden van een stageplek'.

We bespreken in sectie 3.2.2.1 tot en met 3.2.2.5 steeds eerst de resultaten voor de gehele groep respondenten en vervolgens gaan we kort in op de resultaten uitgesplitst naar onderwijssector. In

Bijlage 3 zijn voor de uitgesplitste analyses alle beschrijvende statistieken te vinden. Deze analyse van kennisbehoeften naar onderwijssector kunnen we voor de meeste onderwijssectoren en onderwerpen goed maken. Voor sommige onderwerpen, en met name voor het mbo, is het aantal respondenten echter zeer beperkt ($n < 20$). De resultaten (percentages in dit geval) kunnen dan door toevalligheden relatief hoog of laag uitvallen en zijn hierdoor mogelijk niet representatief. We bespreken daarom alleen resultaten voor de onderwerpen waarvoor de verschillen in ervaren kennisgebrek tussen onderwijssectoren significant zijn. Percentages gebaseerd op een klein aantal respondenten ($n < 20$) laten we in de bespreking buiten beschouwing.

3.2.2.1 De aansluiting tussen onderwijssectoren

Een relatief groot aantal respondenten ($n = 231$) gaf aan op het thema 'aansluiting tussen onderwijssectoren' een kennisbehoefte te hebben (zie ook Tabel 3.5). Aan deze respondenten werd gevraagd hun situatie weer te geven met betrekking tot drie onderwerpen:

- aansluiting van vo naar hbo of wo
- aansluiting van mbo naar hbo
- aansluiting van hbo naar wo

Sommige respondenten lieten deze set van vragen gedeeltelijk onbeantwoord, waarschijnlijk was een deel van de onderwerpen voor hen niet zo relevant (voor wie in het mbo werkt, is vooral de aansluiting mbo-hbo interessant, niet zozeer de aansluiting hbo-wo), of komt het ontbreken van antwoorden voort uit het per ongeluk overslaan van een vraag. Het aantal respondenten dat hun eigen situatie schetste per onderwerp ligt rond de 200.

Tabel 3.6 toont per onderwerp het percentage respondenten dat aangaf dat een specifieke kennissituatie van toepassing was, nadat de antwoorden in de ‘weet ik niet’ categorie zijn verwijderd. Figuur 3.2. toont daarnaast een vereenvoudigde versie van resultaten uit Tabel 3.6 waarin de drie categorieën die een kennistekort aangeven (kennis ontbreekt, lastig te vinden of versnipperd en niet goed toepasbaar) samengenomen zijn tot één enkele ‘tekort aan kennis’ categorie.

Tabel 3.6 Verdeling van antwoorden (percentages) op de vraag welke situatie van toepassing is voor onderwerpen binnen het thema ‘de aansluiting tussen onderwijssectoren’

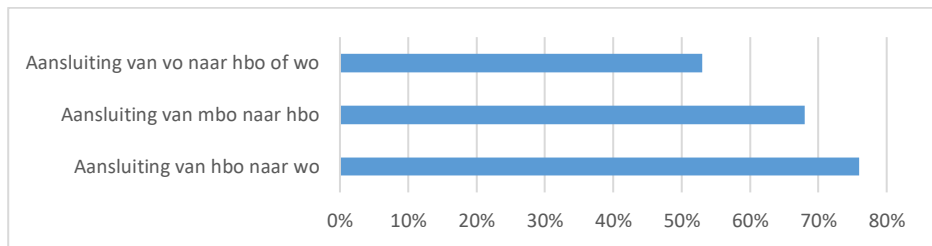
Onderwerp	kennis ontbreekt	lastig te vinden of te versnipperd	niet goed toepasbaar	voldoende vindbaar en toepasbaar
Aansluiting van vo naar hbo of wo	4	34	14	47
Aansluiting van mbo naar hbo	14	31	23	32
Aansluiting van hbo naar wo	13	41	22	24

Noot. De antwoorden in de ‘ik weet niet’ categorie zijn buiten beschouwing gelaten. Het aantal respondenten waarop de percentages gebaseerd zijn varieert van n = 156 tot n = 181 per onderwerp.

We zien in de figuur dat het tekort aan kennis met betrekking tot de ‘aansluiting van vo naar hbo of wo’ het minst groot is: 53% van de respondenten geeft aan dat er een kennistekort is. Voor de overige twee thema’s ligt het percentage respondenten dat een kennistekort ervaart op de 68% (aansluiting van mbo naar hbo) en de 76% (aansluiting van hbo naar wo). Tabel 3.6 geeft aanvullende informatie over welk van de drie typen kennistekort het meest voorkomend is. We zien in de tabel dat voor elk van onderwerpen de situatie ‘lastig te vinden en te versnipperd’ het meest voorkomt

(31 – 41%) en de situatie ‘kennis ontbreekt’ het minst voorkomt (4 – 13%).

Figuur 3.2 Percentage respondenten met een kennistekort (kennis ontbreekt, lastig te vinden/-versnipperd of niet goed toepasbaar) op het thema ‘aansluiting tussen de onderwijssectoren’

Verschillen tussen onderwijssectoren

Bijlage 3 toont het percentage respondenten dat aangeeft een tekort aan kennis te ervaren op het thema ‘aansluiting tussen onderwijssectoren’, uitgesplitst naar onderwijssector. Hierin zijn, zoals ook in Figuur 3.2, de drie typen kennistekort samengenomen tot één enkele ‘tekort aan kennis’ categorie. De verschillen tussen onderwijssectoren zijn significant voor twee onderwerpen. Met betrekking tot de aansluiting van vo naar hbo of wo is het ervaren kennistekort lager in het vo (38%, $n = 68$) vergeleken met het hbo en wo (53-62%, $n = 45$). Met betrekking tot de aansluiting mbo-hbo is het kennistekort in het mbo en hbo relatief laag (50-65%, $n = 28-54$) vergeleken met het kennistekort in het vo (76%, $n = 49$). Het lijkt er dus op dat er in de sectoren waarop het onderwerp specifiek betrekking heeft, het ervaren kennistekort wat minder groot is.

Conclusie

Binnen het thema ‘aansluiting tussen onderwijssectoren’ wordt het grootste tekort aan kennis ervaren met betrekking tot de aansluiting mbo-hbo en hbo-wo. Er is een kleiner kennistekort ten opzichte van de aansluiting vo-ho, hoewel ook daar meer dan de helft van de respondenten aangeeft dat de kennis ontbreekt, lastig te vinden of niet goed toepasbaar is. Het ervaren kennistekort verschilt per onderwijssector, waarbij er minder vaak een tekort wordt ervaren met betrekking tot informatie die de eigen onderwijssector betreft.

3.2.2.2 Toelating en selectie voor het hoger onderwijs

Aan de 167 respondenten die aangaven een kennisbehoefte te hebben op het centrale thema ‘toelating en selectie voor het hoger onderwijs’, werd gevraagd hun situatie weer te geven met betrekking tot vier onderwerpen:

- studiekeuzevoorlichting (zowel in vo als in mbo en ho)
- toelatings- en/of selectieprocedures
- zelfselectie
- studiekeuzecheck

Tabel 3.7 toont per onderwerp het percentage respondenten dat aangaf dat een specifieke kennissituatie van toepassing was, nadat de antwoorden in de ‘weet ik niet’ categorie zijn verwijderd.

Figuur 3.3. toont de vereenvoudigde weergave van dezelfde resultaten waarin de drie categorieën die een kennistekort aangeven samengenomen zijn tot één enkele ‘tekort aan kennis’ categorie.

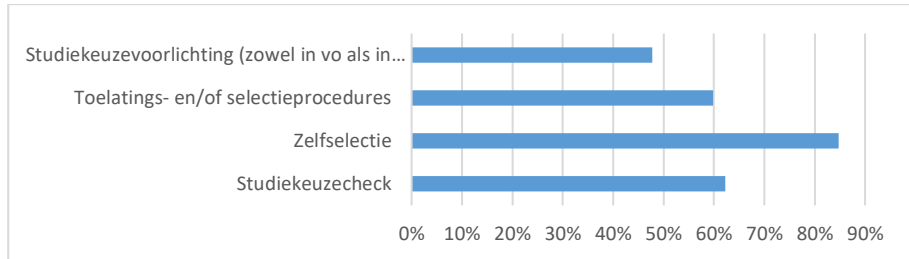
Tabel 3.7 Percentage antwoorden op de vraag welke situatie van toepassing is voor onderwerpen binnen het thema ‘toelating en selectie voor het hoger onderwijs’

Onderwerp	kennis ontbreekt	lastig te vinden of te versnipperd	niet goed toepasbaar	voldoende vindbaar en toepasbaar
Studiekeuzevoorlichting (Zowel in vo als in mbo en ho)	4	24	18	53
Toelatings- en/of selectieprocedures	6	37	16	41
Zelfselectie	27	39	19	15
Studiekeuzecheck	9	33	19	39

Noot. De antwoorden in de ‘ik weet niet’ categorie zijn buiten beschouwing gelaten. Het aantal respondenten waarop de percentages gebaseerd zijn varieert van n = 117 tot n = 144 per onderwerp.

Figuur 3.3 laat zien dat respondenten erg vaak aangeven een kennistekort te ervaren op het gebied van zelfselectie (85%). Met betrekking tot de studiekeuzevoorlichting, toelatings- en selectieprocedures en de studiekeuzecheck, geeft ongeveer de helft van de respondenten een kennistekort aan (48-62%). In Tabel 3.7 is te zien welk type kennistekort de respondenten ervaren voor elk onderwerp. Voor elk onderwerp is ‘lastig te vinden of te versnipperd’ het meest voorkomende type kennistekort (24-33%). Daarnaast is het relatief hoge percentage (27%) respondenten dat aangeeft dat ‘kennis ontbreekt’ met betrekking tot zelfselectie opvallend. Voor de overige drie onderwerpen varieert dit percentage namelijk van 4 tot 9%.

Figuur 3.3 Percentage respondentent met een kennistekort (kennis ontbreekt, lastig te vinden/versnipperd of niet goed toepasbaar) op het thema ‘toelating en selectie voor het hoger onderwijs’

Verschillen tussen sectoren

We gingen per onderwerp na of het percentage respondentent dat een kennistekort ervaart op het thema ‘toelating en selectie voor het hoger onderwijs’ verschilt tussen respondentent uit verschillende onderwijssectoren (zie Bijlage 3). Er waren geen significante verschillen met betrekking tot de onderwerpen toelatings- en/of selectieprocedures, zelfselectie en studiekeuzecheck. Voor studiekeuzevoorlichting was er wel een significant verschil tussen onderwijssectoren: in het vo zijn er minder respondentent die een kennistekort ervaren (28%, $n = 51$) vergeleken met het hbo en wo (63-67%, $n = 24-40$).

Conclusie

Binnen het thema ‘toelating en selectie voor het hoger onderwijs’ ervaren erg veel respondentent een tekort aan kennis met betrekking tot zelfselectie. Er wordt hierbij meestal aangegeven dat kennis hierover niet goed te vinden of te versnipperd is maar relatief vaak wordt ook aangegeven dat de kennis helemaal

ontbreekt. Met betrekking tot de overige drie onderwerpen geeft (ruim) de helft van de respondenten aan een kennistekort te ervaren. Voor respondenten uit het vo is het kennistekort met betrekking tot studiekeuzevoorlichting lager dan voor wo- en hbo-respondenten.

3.2.2.3 Introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs

Aan de 170 respondenten die aangaven een kennisbehoefte te hebben op het thema de 'introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs', werd gevraagd hun situatie weer te geven met betrekking tot de volgende onderwerpen:

- de kennismaking met de studie, met studiegenoten en docenten
- de kennismaking met studeren in het hoger onderwijs
- de kennismaking met het studentenleven

Tabel 3.8 toont per onderwerp het percentage respondenten dat aangaf dat een specifieke kennissituatie van toepassing was, nadat de antwoorden in de 'weet ik niet' categorie zijn verwijderd. Figuur 3.4 geeft de vereenvoudigde weergave van dezelfde resultaten, waarbij de drie categorieën die een kennistekort weergeven samen zijn genomen tot één enkele 'tekort aan kennis' categorie.

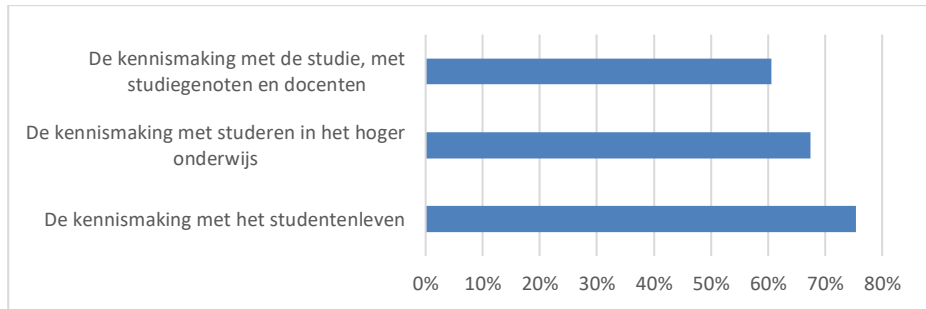
Tabel 3.8. Percentage antwoorden op de vraag welke situatie van toepassing is voor onderwerpen binnen het thema 'Introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs

Onderwerp	kennis ontbreekt	lastig te vinden of te versnipperd	niet goed toepasbaar	voldoende vindbaar en toepasbaar
De kennismaking met de studie, met studiegenoten en docenten	12	36	12	39
De kennismaking met studeren in het hoger onderwijs	11	42	13	33
De kennismaking met het studentenleven	12	32	26	31

Noot. De antwoorden in de 'ik weet niet' categorie zijn buiten beschouwing gelaten. Het aantal respondenten waarop de percentages gebaseerd zijn varieert van n = 110 tot n = 135 per onderwerp.

Figuur 3.4 laat zien dat 61-75% van de respondenten een kennistekort ervaart op elk van de onderwerpen binnen het thema 'Introductie en de eerste 100 dagen van het onderwijs'. Het kennistekort verschilt niet sterk tussen de verschillende onderwerpen maar is het hoogst met betrekking tot de kennismaking met het studentenleven. In Tabel 3.8 is te zien welk type kennistekort de respondenten ervaren voor elk onderwerp. Ook binnen dit thema is 'lastig te vinden of te versnipperd' het meest voorkomende type kennistekort (32-42%).

Figuur 3.4 Percentage respondentent met een kennistekort (kennis ontbreekt, lastig te vinden/versnipperd of niet goed toepasbaar) op het thema 'introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs'

Verschillen tussen sectoren

We gingen per onderwerp na of het percentage respondentent dat een kennistekort ervaart op het thema 'introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs' verschilt tussen respondentent uit verschillende onderwijssectoren (zie Bijlage 3). Er zijn geen significante verschillen in de kennisbehoefte met betrekking tot de kennismaking met studeren in het hoger onderwijs en de kennismaking met het studentenleven. Voor het onderwerp 'de kennismaking met de studie, met studiegenoten en docenten' zijn de verschillen tussen onderwijssectoren wel significant: respondentent uit het hbo en wo geven minder vaak een kennistekort aan (46-51%; $n = 37-41$) dan respondentent uit het vo (90%, $n = 29$).

Conclusie

Een aanzienlijk deel van de respondentent ervaart een tekort aan kennis op elk van de verschillende onderwerpen binnen het thema 'introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs'. Er zijn

geen grote verschillen in het ervaren kennistekort tussen de verschillende onderwerpen en de meeste respondenten geven aan dat kennis niet goed vindbaar is of te versnipperd. Het ervaren kennistekort met betrekking tot de kennismaking met de studie, studiegenoten en docenten is opvallend hoog in het vo.

3.2.2.4 *Facilitering van de studievoortgang*

Aan de 167 respondenten die aangaven een kennisbehoefte te hebben op het centrale thema ‘facilitering van de studievoortgang’, werd gevraagd hun situatie weer te geven met betrekking tot zes onderwerpen:

- begeleiding van studenten in het algemeen
- studeerbaarheid en studielast
- sociale binding met studiegenoten en de opleiding
- ondersteuning van specifieke groepen studenten
- aandacht voor diversiteit en inclusie in het curriculum
- aandacht voor diversiteit en inclusie in onderling contact

Tabel 3.9 toont per onderwerp het percentage respondenten dat aangaf dat een specifieke kennissituatie van toepassing was, nadat de antwoorden in de ‘weet ik niet’ categorie zijn verwijderd. Figuur 3.5 geeft de vereenvoudigde weergave van dezelfde resultaten, waarbij de drie categorieën die een kennistekort weergeven samen zijn genomen tot één enkele ‘tekort aan kennis’ categorie.

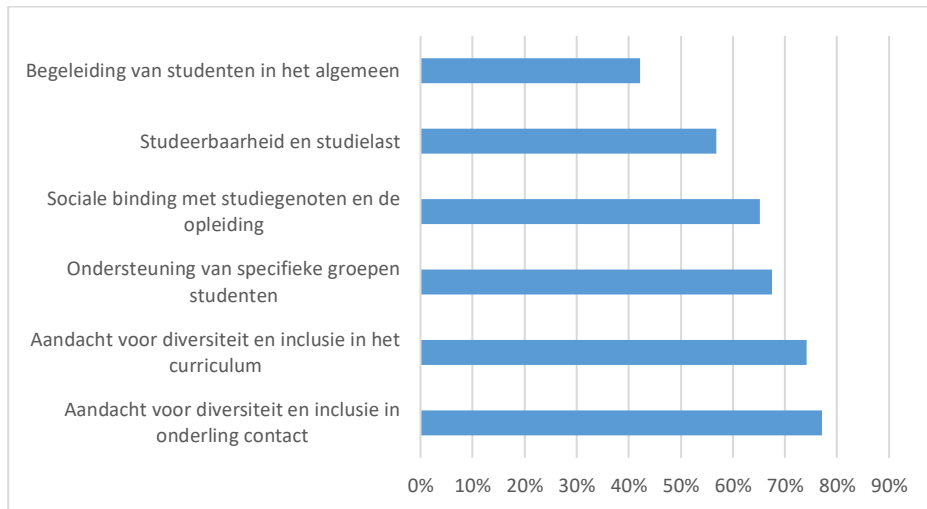
Tabel 3.9 Percentage antwoorden op de vraag welke situatie van toepassing is voor onderwerpen binnen het thema ‘facilitering van de studievoortgang’

Onderwerp	kennis ontbreekt	lastig te vinden of te versnipperd	niet goed toepasbaar	voldoende vindbaar en toepasbaar
Begeleiding van studenten in het algemeen	3	25	15	58
Studeerbaarheid en studielast	5	31	21	43
Sociale binding met studiegenoten en de opleiding	10	34	22	35
Ondersteuning van specifieke groepen studenten	10	38	19	33
Aandacht voor diversiteit en inclusie in het curriculum	19	39	16	26
Aandacht voor diversiteit en inclusie in onderling contact	18	41	18	23

Noot. De antwoorden in de ‘ik weet niet’ categorie zijn buiten beschouwing gelaten. Het aantal respondenten waarop de percentages gebaseerd zijn varieert van n = 138 tot n = 151 per onderwerp.

Figuur 3.5 laat zien dat binnen het thema ‘studievoortgang’ het ervaren kennistekort met betrekking tot de begeleiding van studenten in het algemeen relatief laag is (42%) en met betrekking tot diversiteit en inclusie in het curriculum en in het onderlinge contact het hoogste is (74-77%). In Tabel 3.9 is te zien welk type kennistekort de respondenten ervaren voor elk onderwerp. Opnieuw is ‘lastig te vinden of te versnipperd’ het meest voorkomende type kennistekort (25-41%).

Figuur 3.5 Percentage respondentent met een kennistekort (kennis ontbreekt, is lastig te vinden/versnipperd of niet goed toepasbaar) op het thema 'facilitering van de studievoortgang'

Verschillen tussen sectoren

We gingen per onderwerp na of het percentage respondentent dat een kennistekort ervaart op het thema 'facilitering van de studievoortgang' verschilt tussen respondentent uit verschillende onderwijssectoren (zie Bijlage 3). De verschillen tussen sectoren zijn klein en niet significant met betrekking tot ondersteuning van specifieke groepen studenten, aandacht voor diversiteit en inclusie in het curriculum en aandacht voor diversiteit en inclusie in onderling contact. Voor de overige onderwerpen zijn de verschillen tussen onderwijssectoren wel significant. We benoemen hieronder de belangrijkste verschillen per onderwerp.

- Begeleiding van studenten in het algemeen: het percentage respondenten dat een kennistekort ervaart is wat hoger in het vo (48%, n = 21) dan in het hbo en wo (36-39%, n = 51-70).
- Studeerbaarheid en studielast: het percentage respondenten dat een kennistekort ervaart is lager in het wo (40%, n = 62) dan in het hbo en vo (61-69%, n = 23-52).
- Sociale binding met studiegenoten en de opleiding: het percentage respondenten dat een kennistekort ervaart, is hoger in het vo (91%, n = 21) vergeleken met het hbo en wo (57-65%, n = 48-63).

Conclusie

Binnen het thema 'facilitering van de studievoortgang' is het ervaren kennistekort het grootste met betrekking tot aandacht voor diversiteit en inclusie in het curriculum en in het onderlinge contact. Ongeveer driekwart van de respondenten geeft bij deze onderwerpen aan een kennistekort te ervaren. Voor de overige onderwerpen varieert het percentage respondenten dat een tekort aan kennis ervaart van 42% voor de begeleiding van studenten in het algemeen tot 68% voor de ondersteuning van specifieke groepen studenten.

De meest opvallende verschillen tussen onderwijssectoren zijn het relatief lage kennistekort met betrekking tot studeerbaarheid en studielast in het wo en het zeer hoge percentage vo-respondenten dat een kennistekort aangeeft op het gebied van sociale binding met de studiegenoten en de opleiding. Bij het laatstgenoemde resultaat moet wel opgemerkt worden dat het aantal vo-respondenten beperkt is ($n = 21$).

3.2.2.5 *Facilitering succesvolle afronding opleiding*

Een relatief klein aantal respondenten ($n = 106$) gaf een kennisbehoefte te hebben op het thema de 'facilitering succesvolle afronding opleiding'. Deze respondenten werd gevraagd hun ervaren situatie te schetsen met betrekking tot de volgende drie onderwerpen:

- ondersteuning bij stages en/of het vinden van een stageplek
- begeleiding bij scriptie/afstudeeropdracht
- toeleiding naar de arbeidsmarkt

Tabel 3.10 toont per onderwerp het percentage respondenten dat aangaf dat een specifieke kennissituatie van toepassing was, nadat de antwoorden in de 'weet ik niet' categorie zijn verwijderd. Figuur 3.6 geeft de vereenvoudigde weergave van dezelfde resultaten, waarbij de drie categorieën die een kennistekort weergeven zijn samengenomen tot één enkele 'tekort aan kennis' categorie.

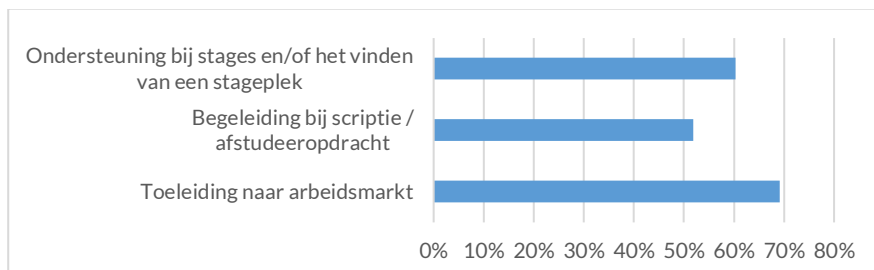
Tabel 3.10 Percentage antwoorden op de vraag welke situatie van toepassing is voor onderwerpen binnen het thema 'Facilitering succesvolle afronding opleiding'

Onderwerp	kennis ontbreekt	lastig te vinden of te versnipperd	niet goed toepasbaar	voldoende vindbaar en toepasbaar
Ondersteuning bij stages en/of het vinden van een stageplek	16	38	6	40
Begeleiding bij scriptie/afstudeeropdracht	13	25	14	48
Toeleiding naar arbeidsmarkt	18	33	18	31

Noot. De antwoorden in de 'ik weet niet' categorie zijn buiten beschouwing gelaten. Het aantal respondenten waarop de percentages gebaseerd zijn varieert van n = 63 tot n = 78 per onderwerp.

Figuur 3.6 toont dat het grootste kennistekort wordt ervaren met betrekking tot de toeleiding naar de arbeidsmarkt en ondersteuning bij stages en stageplekken: 60-69% van de respondenten ervaart hierbij een kennistekort. Met betrekking tot de begeleiding van scripties en afstudeeropdrachten geeft ruim de helft van de respondenten een kennistekort aan. Het gaat binnen dit thema opnieuw het vaakst om een tekort dat voorkomt uit kennis die 'lastig te vinden of te versnipperd' is (25-38%).

Figuur 3.6 Percentage respondentent met een kennistekort op het thema ‘facilitering succesvolle afronding opleiding’

Verschillen tussen onderwijssectoren

We gingen per onderwerp na of het percentage respondentent dat een kennistekort ervaart op het thema ‘facilitering succesvolle afronding opleiding’ verschilt tussen respondentent uit verschillende onderwijssectoren (zie Bijlage 3). Er zijn geen significante verschillen tussen sectoren in het ervaren kennistekort (dit kan mede voortkomen uit de kleine aantallen respondentent die deze vragen beantwoord hebben).

Conclusie

Binnen het thema ‘facilitering succesvolle afronding opleiding’ geldt voor elk van de onderwerpen dat meer dan de helft van de respondentent een kennistekort ervaart. Het kennistekort is het grootste met betrekking tot het onderwerp ‘toeleiding naar de arbeidsmarkt’. Verschillen tussen onderwijssectoren konden niet goed vastgesteld worden omdat het aantal respondentent per onderwijssector te beperkt is.

3.2.2.6 Overige onderwerpen per thema

Voor elk van de vijf kennisthema's werd naast de gegeven onderwerpen per thema ook aan respondenten de mogelijkheid gegeven om onder de optie "Anders, nl. ...", een onderwerp te noemen dat zij relevant vonden binnen het thema. Onderstaande overzicht geeft per thema de aantallen respondenten die hiervan gebruik maakten en een korte samenvatting van de onderwerpen die zij noemen.

- Aansluiting tussen onderwijssectoren (n = 25). De onderwerpen zijn erg divers. We zien in elk geval bij meerdere respondenten een kennisbehoefte op het gebied van aansluiting voor specifieke onderwijsvormen (een 'associate degree', volwassenenonderwijs, deeltijd, duaal, de pre-master), en voor specifieke doelgroepen (bijv. vluchtelingen, expats).
- Toelating en selectie voor het hoger onderwijs (n = 19). Enkele onderwerpen komen meerdere keren voor: toelating en selectie bij leven-lang-ontwikkelen (LLO), de studiekeuzecheck (de verschillen daarin tussen opleidingen en de beperkte toepasbaarheid bij LLO), de mogelijke bias en onbedoelde effecten van selectie, taaleisen en toelating van studenten met een buitenlands diploma.
- Introductie en de eerste 100 dagen van het hoger onderwijs (n = 20). Er zijn drie onderwerpen die door meerdere respondenten belangrijk wordt geacht: kennismaking met de informatievoorziening (bijv. rondom studie, welzijn en online-leeromgevingen), studenten uit het buitenland en de overdracht van (kennis over) leerlingen tussen de verschillende scholen (hoe wordt bijv. LOB-informatie vanuit vo meegenomen in de studentbegeleiding in het ho?).

- Facilitering van de studievoortgang (n = 9). Meerdere respondenten kaarten onderwerpen aan die te maken hebben met begeleiding van studenten (bijv. inzicht in risicofactoren, actieve ‘bewaking’ van studenten/tijdig signaleren van risico’s, doorlopende begeleiding mbo-ho).
- Facilitering succesvolle afronding opleiding (n = 9). De helft van de onderwerpen betreft de toeleiding tot de arbeidsmarkt, en met name het gebrek aan aandacht voor beroepskeuze en -vaardigheden in de eindfase van de opleiding.

3.3 Resultaten open vragen kennisbehoeften

Aan het slot van de vragenlijst is een open vraag gesteld – in feite de kernvraag voor het onderzoek – over de belangrijkste onderwerpen waarop de respondenten behoefte hebben aan meer kennis om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te kunnen waarborgen of verbeteren. De respondenten konden maximaal drie onderwerpen benoemen, in aansluiting op de zin: *Ik heb vooral behoefte aan kennis, inzichten, praktijkvoorbeelden over*

De vraag leverde 563 reacties op (veel respondenten hebben twee of drie thema’s benoemd). Die reacties zijn gecodeerd binnen de vijf hoofdcategorieën die ook in de vragenlijst zijn gebruikt: aansluiting, toelating en selectie, de eerste 100 dagen, facilitering van de studievoortgang en facilitering van een succesvolle afronding van de studie. Een klein deel van de reacties (n = 34; 6%) kon niet in deze categorieën worden ondergebracht omdat de antwoorden daarvoor te weinig aanknopingspunten bevatten. Het ging om uitspraken zoals: ‘mijn studie’, alumni studenten’ of

‘opkomen voor de rechten van het hoger onderwijs’. Deze reacties laten we verder buiten beschouwing.

3.3.1 Aansluiting tussen de onderwijssectoren

Een belangrijk deel ($n = 182$, 32%) van de open antwoorden heeft betrekking op het thema aansluiting tussen de onderwijssectoren. Binnen dat thema zijn er verschillende accenten te onderscheiden. Er is behoefte aan kennis, inzichten, praktijkvoorbeelden over:

(a) Voorbereiding op kennis en vaardigheden die nodig zijn in het hoger onderwijs ($n = 53$)

Respondenten hebben behoefte aan meer inzicht in de vraag welke kennis, vaardigheden en mate van zelfstandigheid vo-leerlingen of mbo-studenten nodig hebben in het hoger onderwijs. De insteek daarbij is steeds: hoe kunnen we onze leerlingen goed voorbereiden?

(b) Studievoorlichting ($n = 29$)

Naast kennisbehoeften op het gebied van studievoorlichting in het algemeen worden enkele meer specifieke aandachtspunten benoemd. Respondenten zijn op zoek naar kennis die kan bijdragen aan verwachttingsmanagement en kennis over hoe vanuit het hbo eerder verbinding kan worden gemaakt met mbo-studenten. Verder zouden zij graag meer inzicht kunnen geven aan studenten in: arbeidsmarktperspectieven, de kosten van studeren en de mogelijkheden voor financiële ondersteuning. Ook is er behoefte aan beter inzicht in de informatiebehoeften van toekomstige studenten. Tot slot geven respondenten regelmatig aan dat er verbetering nodig is van de overzichten over alle

studierichtingen, zoals ze in Studiekeuze 123 en Qompas beschikbaar zijn.

(c) Aansluitmomenten binnen het hoger onderwijs (n = 26)

Behalve behoefte aan kennis over de aansluiting vo/mbo-hoger onderwijs, is er ook behoefte aan betere inzichten in de aansluiting binnen het hoger onderwijs, bij een overstap van hbo naar wo na een propedeuse of een bachelor.

(d) Didactiek en ondersteuning hoger onderwijs (n = 19)

Behoeft is er ook aan inzicht in het vakinhoudelijke niveau van opleidingen en de manier van onderwijsgeven en begeleiden in het hoger onderwijs. Een meer specifieke vraag die daarop aansluit is: wat zijn de verschillen op dit punt tussen het hoger onderwijs en het onderwijs in het vo en mbo? Bij deze kennisbehoeften is de insteek vooral: hoe weten wij of leerlingen het niveau aankunnen? Een enkele keer wordt ook gevraagd: Welke begeleiding is er beschikbaar in het hoger onderwijs als het bijvoorbeeld gaat om bijspijkeren van Engels of om onderzoeksvaardigheden?

(e) Best practices (n = 18)

Ter verbetering van de aansluiting tussen de onderwijssectoren uiten de respondenten hun behoefte aan voorbeelden van trajecten die daadwerkelijk bijdragen aan het versoepelen van de overgang tussen sectoren, zoals schakeltrajecten, keuzedelen in het mbo of internationale voorbeelden. Het gaat daarin met name om 'best practices' en dus niet alleen om een inventarisatie, maar ook om inzicht in 'wat werkt?'

(f) Samenwerking tussen verschillende sectoren (n = 17)

Het is een logische gedachte dat voor het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijssectoren samenwerking nodig is. De kennisvragen die hieruit voortvloeien zijn: Welke vormen van samenwerking zijn er? Hoe kun je die samenwerking vormgeven? Hoe kom je tot echte uitwisselingen van kennis en ervaringen en hoe breng je gezamenlijk de doorlopende leerlijnen in beeld?

(g) Instroom- en doorstroomcijfers (n = 12)

Tot slot is er de wens om beter zicht te krijgen op een aantal kwantitatieve gegevens, zoals instroomcijfers voor specifieke groepen studenten en doorstroomcijfers voor alle aansluitmomenten: vmbo-mbo-hbo, mbo-hbo, hbo-wo, bachelor-master, ho-arbeidsmarkt.

(h) Specifieke studentgroepen (n = 7)

Kennisbehoefte is er ook als het gaat om meer inzicht in hoe de aansluiting verloopt voor specifieke groepen studenten zoals hoogbegaafden, leerlingen met een aandachtstoornis, studenten met een migratieachtergrond, studenten met een buitenlandse vooropleiding, vluchtelingstudenten.

3.3.2 Toelating en selectie

Van de genoemde kennisbehoeften heeft 11% (n = 62) betrekking op het thema toelating en selectie. Binnen dat thema zijn verschillende accenten te onderscheiden. Er is behoefte aan kennis, inzichten, praktijkvoorbeelden over:

a) Selectieprocedures en toelatingseisen (n = 47)

De meeste behoefte is er aan een overzicht over alle verschillende

selectieprocedures en toelatingseisen. Respondenten geven aan dat zij behoefte hebben aan kennis over: de inhoud van toelatingsonderzoeken, de werkwijzen bij decentrale selectie en loting, de selectiecriteria die gehanteerd worden (bijvoorbeeld bij motivatiebrieven), en aan inzicht in de verschillen daarin tussen opleidingen. Een enkele keer wordt specifiek gevraagd om onderzoek naar bias, of naar de effecten van uitsluiting die de selectieprocedures met zich meebrengen.

b) Inzicht in zelfselectie (n = 7)

Een kleine groep respondenten is op zoek naar (meer) kennis over/inzicht in zelfselectie en de factoren die daarbij een rol spelen, waaronder bijvoorbeeld leenangst, Engels als voertaal, zelfbeeld bij eerste-generatiestudenten en mbo'ers, en de inrichting van studiekeuzechecks.

c) Studenten met ondersteuningsbehoeften (n = 6)

Verder zijn er enkele vragen over wat realistische verwachtingen zijn bij toelating van studenten die niet zomaar het reguliere traject kunnen volgen, en voor studenten die vanwege een functiebeperking of specifieke diagnose in het vo veel ondersteuning hebben gekregen.

d) Wat werkt, als het gaat om selectie? (n = 5)

Tot slot is er behoefte aan onderzoek naar wat werkt als het gaat om toelating en selectie. Vragen zijn daarbij bijvoorbeeld: wat zijn effectieve selectiemethodes, en wat niet? Wat zijn effecten van selectiemethodes op de samenstelling van de studentenpopulatie?

3.3.3 De eerste 100 dagen

Een klein deel van de respondenten (3%, $n = 18$) benoemt kennisbehoeften binnen het thema introductie en de eerste 100 dagen. Het gaat hierbij steeds om kennis die kan bijdragen aan verbetering van de begeleiding en toeleiding van studenten in het eerste studiejaar: hoe breng je de basisvaardigheden die studenten nodig hebben voor een studie in het hoger onderwijs op het juiste niveau? Af en toe wordt daarbij ingezoomd op specifieke groepen studenten, zoals studenten met een migratieachtergrond of eerste-generatiestudenten.

3.3.4 Facilitering van de studievoortgang

Verreweg de grootste behoefte aan kennis, inzichten en praktijkvoorbeelden is er als het gaat om facilitering van de studievoortgang: bijna 42% ($n = 234$) van de open antwoorden heeft hierop betrekking. Ook hier zijn er verschillende invalshoeken en subthema's.

(a) Studiebegeleiding, succesvolle interventies en maatwerk-mogelijkheden ($n = 65$)

Een grote groep respondenten is op zoek naar inzichten en praktijkvoorbeelden van interventies en vormen van studiebegeleiding. Soms gaat het om studiebegeleiding in het algemeen, maar vaker om begeleiding op specifiek gebied.

Voorbeeldactiviteiten op het gebied van studentenwelzijn ($n = 21$):

- meer sociale en academische binding, studentenwelzijn en sense of belonging
- wezenlijk contact met studenten
- aandacht voor mentale gezondheid

Het ontwikkelen van studentvaardigheden gerelateerd aan studiesucces ($n = 5$):

- ontwikkelen van zelfstandigheid
- een growth mind set
- vaardigheden voor effectiever studeren

Naast een meer algemene insteek als 'tools en docentprofessionalisering ter vergroting van de toegankelijkheid' ($n = 8$), noemen sommige respondenten specifieke aanpakken waar zij meer inzicht in zouden willen krijgen ($n = 17$):

- een buddy systeem/ support-groepen
- vormen voor online begeleiding
- autonomie-ondersteunend leren
- mogelijkheden voor maatwerk en adaptieve begeleiding en toetsing
- certificering van kleinere studie-eenheden
- praktische activiteiten om in een hoorcollege iedereen zich gezien en welkom te laten voelen.

(b) Diversiteit en inclusie ($n = 54$)

Veel respondenten benoemen behoeften aan kennis, inzichten en praktijkvoorbeelden op het terrein van diversiteit en inclusie. De kennisbehoeften gaan over: rolmodellen voor studenten en docenten, (voorkomen van) stereotypen en vooroordelen, stagediscriminatie, uitsluiting van specifieke groepen (zoals eerste-generatie-studenten en studenten met een migratieachtergrond) en over impliciete waarden en normen. Verder is er behoefte aan tools die kunnen bijdragen aan:

- professionalisering van docenten voor meer inclusief onderwijs
- het omgaan met (culturele) diversiteit in het onderwijs
- een meer inclusief curriculum
- verbetering van kansengelijkheid
- het ontwikkelen van vaardigheden bij studenten voor het effectief omgaan met discriminatie
- betere fysieke en digitale toegankelijkheid.

(c) Studiebegeleiding voor specifieke groepen studenten (n = 44)

Een derde belangrijke categorie kennisbehoeften binnen het thema 'studievoortgang' betreft de vraag naar inzicht in ondersteuningsmogelijkheden voor specifieke groepen studenten. Genoemd worden bijvoorbeeld: professionals, eerste-generatie studenten, studenten met een functiebeperking of met psychische problematiek, mantelzorgers, zwangeren, studenten met een migratieachtergrond, deeltijdstudenten met een baan, internationale studenten en hoogbegaafden.

In aanvulling hierop zijn er ook enkele respondenten die meer onderliggende vragen hebben, zoals: Wat is de kwaliteit van formele informatie zoals een dyslexieverklaring of een (buitenlandse) medische verklaring? En: Is het wenselijk om studenten op basis van risicofactoren gericht(er) te begeleiden dan nu het geval is? Zo ja, wat zijn risicofactoren t.a.v. de studievoortgang die uit de literatuur naar voren komen en kun je de begeleiding ook specifiek richten op (deze factoren)?

(d) Student- en opleidingsfactoren die een rol spelen in studievoortgang (n = 40)

De insteek van een deel van de respondenten is dat zij behoefte

hebben aan inzicht in studentkenmerken – zoals zelfregulatie, zelfredzaamheid, zelfkennis, kritisch denken, academische vaardigheden, reflectie, creatieve vaardigheden, growth mindset – en de effecten daarvan op studiesucces en studievoortgang. Een ander – nog iets groter deel van de respondenten – geeft aan dat hun kennisbehoefte ligt bij inzicht in factoren die een rol spelen in studie-uitval en switch, bijvoorbeeld vanuit de vraag: waarom stoppen studenten en kun je hierop anticiperen in het vo? Een derde groep is op zoek naar juist kenmerken van de opleiding, zoals taaleisen, diversiteit, studielast en studeerbaarheid, die samenhangen met studievoortgang, welzijn en/of burn out-klachten.

(e) Kwantitatieve en kwalitatieve gegevens (n = 30)

Ook bij dit thema zijn er veel respondenten die behoefte hebben aan kwantitatieve gegevens: over op- en afstroom, over studievertraging, studie-uitval en studiesucces. Een enkeling geeft aan graag inzicht te willen krijgen in de studentprestaties in het hoger onderwijs in relatie tot de vo-school waar die studenten vandaan komen. Verder is er behoefte aan cijfermatige informatie over diversiteit en inclusie, de effecten van (verschillende invullingen van) een tussenjaar, en de studentfactoren die een rol spelen in uitval en studiesucces (zoals: niveau en kwaliteit eerdere studieprestaties, leeftijd). Tot slot is er een kleinere groep respondenten die juist geïnteresseerd is in onderzoek waarin de ervaringen van de studenten zelf centraal staan.

3.3.5 Facilitering van een succesvolle afronding en eindfase van de opleiding

De kennisbehoeften zijn wat geringer wanneer het gaat over de laatste fase van de studie. Iets meer dan 5% ($n = 30$) van de antwoorden gaat over dit thema.

a) Ondersteuningsmogelijkheden voor aansluiting op de arbeidsmarkt ($n = 20$)

De meeste respondenten in deze groep zijn op zoek naar informatie over ondersteuningsmogelijkheden die bijdragen aan de kansen van studenten op de arbeidsmarkt: stages, netwerken, professioneel presenteren, bekendheid van de associate degree (AD) opleidingen bij werkgevers.

b) Afstudeerbegeleiding ($n = 8$)

Enkele respondenten hebben behoefte aan meer kennis, inzichten en voorbeelden voor goede aanpakken voor scriptiebegeleiding, alternatieve afstudeeropdrachten en begeleiding van langstudeerders.

3.3.6 Beleidsvragen

Tot slot zijn er nog drie vragen op beleidsniveau:

- 'Iedere student op de juiste plek' het Nederlandse onderwijsstelsel (en de samenleving) is vooral gericht op opstroom, terwijl we weten dat een deel van onze populatie beter tot zijn recht komt op het hbo. Hoe gaan we hiermee om?'
- Hoe kan selectie voor opleidingen beleidsmatig zo vormgegeven worden dat het de toegankelijkheid van het hoger onderwijs niet in de weg staat?

- Wat is de connectie tussen de uitval die het bindend studieadvies (BSA) veroorzaakt en de hogere onderwijskosten die op het ho worden ervaren door relatief hoge uitval?

3.3.7 Conclusies

De vijf meest voorkomende kennisbehoeften, op basis van de antwoorden op de open vraag daarnaar, zijn de volgende:

Studiebegeleiding, succesvolle interventies en maatwerkmogelijkheden (n = 65)

Respondenten zijn op zoek naar kennis, inzichten en praktijkvoorbeelden van interventies en vormen van studiebegeleiding die bijdragen aan ofwel studenten-welzijn (bijv. sociale en academische binding, mentale gezondheid), naar specifieke aanpakken (bijv. een buddy-systeem of autonomie-ondersteunend onderwijs), ofwel naar ondersteuning van de ontwikkeling van studentvaardigheden die bijdragen aan studiesucces (bijv. zelfstandigheid, growth mind set).

Diversiteit en inclusie (n = 54)

De kennisbehoeften gaan hierbij over rolmodellen voor studenten en docenten en over het voorkomen van stereotypen en vooroordelen, stagediscriminatie of uitsluiting van specifieke groepen. Daarnaast is er behoefte aan praktische tools om inclusief onderwijs te kunnen vormgeven en kansengelijkheid te bevorderen.

Vorbereiding op kennis en vaardigheden die nodig zijn in het hoger onderwijs (n = 53)

Het accent ligt hier vooral bij inzicht in de kennis en vaardigheden

die in het hoger onderwijs verwacht worden van studenten. Het meest typerend daarvoor is de vraag: Welke vaardigheden kunnen we als vo of mbo oefenen met de leerlingen om de overgang soepeler te laten verlopen?

Selectieprocedures en toelatingseisen (n = 47)

Hierbij komt de behoefte naar voren meer te weten over hoe de selectieprocedures in elkaar zitten, hoe ze werken, aangevuld met vragen over de criteria die gehanteerd worden en over bias en uitsluiting. Veel opmerkingen hebben ook betrekking op de ervaren onduidelijkheid van de procedures, de verschillen tussen opleidingen en hoe je leerlingen daarover goed kunt informeren.

Studiebegeleiding voor specifieke groepen studenten (n = 44)

Hier gaat het met name om interesse in ondersteuningsmogelijkheden voor specifieke groepen studenten, bijv. professionals, eerste-generatie studenten, studenten met een functiebeperking of psychische problematiek, mantelzorgers, zwangere studenten, studenten met een migratieachtergrond, deeltijdstudenten, internationale studenten en hoogbegaafden.

4 Resultaten focusgroepen

In dit tweede resultatenhoofdstuk presenteren we de opbrengsten van de kwalitatieve dataverzameling via de focusgroep-interviews. We gaan in op vier hoofdonderwerpen uit die gesprekken: wat gaat goed, wat kan beter, welke kennisbehoeften zijn er, en welke kennisbronnen gebruiken de gespreksdeelnemers op dit moment al?

4.1 Overzicht van de respondentgroep en de gespreksthema's

Respondenten

Er zijn in totaal 11 focusgroep-interviews gehouden, waarvan 8 in een groep van 2-4 deelnemers, en 3 één-op-één gesprekken. Verdeeld over de vijf beoogde invalshoeken ging het om de volgende aantallen deelnemers:

Tabel 4.1: Overzicht respondentgroepen en aantal deelnemers

Focusgroepen	Instellingen	Aantal respondenten
Beleidsmakers ministerie van OCW (interview 1)	Ministerie van OCW (directie ho en mbo)	4 ²
Bestuurders en beleidsmakers uit het hoger onderwijs (hbo en wo) (interviews 2, 3 en 4)	Universiteit van Amsterdam Codarts Hogeschool Zuyd Inholland/LICA HAN Saxion Stenden Hogeschool van Amsterdam/Comenius	8
VO-decaan, studentbegeleiders en coördinatoren aansluiting (vo, mbo en ho) (interviews 5, 6)	Vituscollege (vo) Hogeschool van Amsterdam ROC Da Vinci ROC van Amsterdam Wageningen University/VO-HO netwerken)	5
Docenten hbo en wo (interviews 7, 8)	Hogeschool Rotterdam Hogeschool Zuyd Hogeschool van Amsterdam Universiteit Leiden TU Delft Universiteit van Amsterdam	6
Studenten met een vertegenwoordigende functie, beleidsmedewerkers studentenorganisaties (interviews 9, 10, 11)	Studentenoverleg (ISO) Landelijke Studentenvakbond (LSVB) JOB-MBO HAN (o.a.: Student als Partnerproject) Maastricht University (lid adviesraad Diversiteit)	6
Totaal aantal respondenten		29

2 De uitkomsten uit dit interview zijn aangevuld met een schriftelijk verslag van een vijfde beleidsmedewerker die niet bij het gesprek aanwezig kon zijn.

Gespreksthema's

In alle gesprekken zijn de volgende vier centrale vragen voorgelegd:

1. Wat loopt goed als het gaat om toegankelijkheid van het hoger onderwijs?
2. Wat zijn de belangrijkste knelpunten of verbeterpunten?
3. Aan welke kennis of welk onderzoek heeft u behoefte om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te kunnen borgen of verbeteren?
4. Wat zijn voor u de belangrijkste kennisbronnen?

We bespreken in dit hoofdstuk de grote lijnen uit de 11 gesprekken. Daarbij voegen we de input vanuit de verschillende invalshoeken en functies van de respondenten samen. Wanneer er sprake is van opvallende verschillen tussen de perspectieven van de gesprekspartners zijn die benoemd, maar dat is maar een enkele keer het geval. Het hoofddoel was echter te inventariseren welke kennisbehoeften er leven in het hele onderwijsveld dat betrokken is bij het hoger onderwijs.

4.2 Wat loopt goed?

Er is steeds gestart vanuit een positieve insteek, met de vraag: Wat loopt goed als het gaat om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs (in Nederland)?

Het beeld is dat de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in grote lijnen goed is: het stelsel bevat in elk geval allerlei mogelijkheden voor iedereen om door te stromen, al is de weg soms lang. Verder groeit het aantal studenten in het hoger

onderwijs en vinden bijvoorbeeld steeds meer mbo'ers de weg naar het hbo. Positief is ook dat het onderwerp toegankelijkheid 'op de agenda staat': er is aandacht voor die dingen die nog niet voldoende op orde zijn.

De respondenten beschouwen verder de (toenemende) samenwerking tussen verschillende sectoren op het gebied van studievoorlichting als positief punt. Vooral het gezamenlijk ontwikkelen van een betere doorgaande leerlijn wordt in de meeste gesprekken benoemd als een belangrijke ontwikkeling ter verbetering van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Ook komt in veel van de gesprekken naar voren dat er inmiddels diverse programma's en trajecten beschikbaar zijn of ontwikkeld worden – voor de eerste 100 dagen, en voor specifieke groepen studenten – die bijdragen aan een soepeler overgang naar het hoger onderwijs voor alle studenten. Genoemd worden bijvoorbeeld de *associate degree (AD)*-opleidingen voor werkenden, de keuzedelen voor mbo'ers die willen doorstromen naar het hbo, en ondersteuningsprogramma's tijdens de studie (voor studenten met een functiebeperking, met een psychische kwetsbaarheid, voor studenten met een migratieachtergrond, eerste-generatiestudenten, mantelzorgers etc.).

“Vanuit het perspectief van studentenwelzijn is het begrip toegankelijkheid ook veel inclusiever geworden. Er is aandacht voor verschillende groepen die lang niet gezien werden. Voorbeelden zijn studenten met een functiebeperking of andere ondersteuningsbehoefte, maar ook mantelzorgende studenten of mensen in een gendertransitie.” (Focusgroep 1)

4.3 Wat zijn de belangrijke knelpunten en verbeterpunten?

Naast alle positieve punten, zien de respondenten ook nog veel punten waar verbetering nodig is in de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. We gaan in deze sectie in op knelpunten binnen de drie thema's die het vaakst naar voren komen in de gesprekken: toelating en selectie, diversiteit en inclusie en sturingsmogelijkheden. Buiten deze drie punten om, worden er ook diverse knelpunten benoemd in de aansluiting tussen de sectoren, het ondersteuningsaanbod, en de aandacht voor/kennis over specifieke ondersteuningsbehoeften en studentenwelzijn.

4.3.1 Toelating en selectie

De respondenten benoemen ten eerste een aantal knelpunten rond het thema toelating en selectie ($n = 10$), daarbij gaat het vooral over de procedures en criteria die kunnen leiden tot ongelijke kansen of die voor bepaalde groepen studenten een te grote belemmering vormen.

Tabel 4.2 Overzicht knelpunten op het gebied van toelating en selectie

Focusgroepen	Citaat/parafraze
<i>Beleidsmakers</i> OCW (1)	Ongelijke toelatingskansen bij numerus fixus en bijvoorbeeld eisen aan een motivatiebrief en cv (de ene student kan veel gemakkelijker aan een stageplek komen dan de andere, en dat telt mee op het cv) University Colleges bieden kleinschalig en intensief onderwijs, maar zijn ze voor iedereen even toegankelijk?
<i>Bestuurders/ beleidsmakers</i> (2 en 4)	Wat nog niet goed gaat is de decentrale selectie bij numerus fixus. Daarbij moet je twee criteria hanteren, in de veel gebruikte criteria zit bias, bijvoorbeeld: wie kan een mooie motivatiebrief schrijven, wat telt als relevante werkervaring? Ook selectie op basis van examencijfers is niet altijd een goede voorspelling voor de studieloopbaan. In de wet Taal en Toegankelijkheid zitten een aantal aspecten die niet goed uitvoerbaar zijn, bovendien is er ruimte voor opleidingen om te variëren in de ingangseisen. Het is verwarrend als de eisen per opleiding anders zijn. Toegangstoetsen – bijvoorbeeld voor de pabo – zijn voor sommige studenten een belangrijk struikelblok.
<i>Vo-decanen, begeleiders, coördinatoren</i> (5)	Inzicht in de selectiecriteria bij numerus fixus-opleidingen en ongelijke kansen (bv door hulp bij motivatiebrieven)
<i>Docenten wo/hbo</i> (7 en 8)	De 21+-toetsen zijn niet geschikt voor studenten met dyslexie, waardoor sommigen onterecht niet worden toegelaten. Er wordt te snel gekozen voor selectiemethodes die 'oneerlijk' zijn tegenover bepaalde studentgroepen (cijferlijsten, motivatiebrieven, cv's, toetsen, kennistesten).
<i>Studenten</i> (10 en 11)	De toelating, de selectieprocedures. Daar zijn echt stappen in te zetten, dat doen opleidingen allemaal op hun eigen manier. Bij de bachelor mag dat alleen bij een numerus fixus, maar wanneer heb je een numerus fixus en hoe wordt daarop toegezien? Bij masters mogen opleidingen zelf weten hoe ze selecteren, en de manieren die daarvoor nu gebruikt worden, zoals met een motivatiebrief, die werken wel echt kansenongelijkheid in de hand. Daar moet verbetering in komen. De toegangstoetsen (zoals voor de pabo)

4.3.2 Diversiteit en inclusie

Een tweede cluster knelpunten (n = 10) gaat over allerlei aspecten van facilitering van de studievoortgang. Er is vooral nog veel te verbeteren op het gebied van diversiteit en inclusie. Daarbij gaat het 't meest over de houding, kennis en vaardigheden van docenten: bewustzijn van het eigen perspectief, van de diversiteit van de studentenpopulatie, en het inclusiever leren denken vragen nog veel tijd. Daarnaast zijn er knelpunten in de samenstelling van de studentenpopulatie en het personeelsbestand: studenten zouden zich daarin moeten kunnen herkennen, maar dat is nog niet overal zo.

Tabel 4.3 Overzicht knelpunten op het gebied van diversiteit en inclusie

Focusgroepen	Citaat/parafraze
Bestuurders/ beleidsmakers (2, 3 en 4)	<p>Zorgen voor inclusiviteit is een langdurig proces</p> <hr/> <p>Opleidingseisen voor docenten: focus ligt op docenten met een (academische) master, maar dat vergroot de afstand tussen docenten en de leefwereld/achtergrond van veel van de studenten</p> <hr/> <p>Belangrijk is dat docenten in het hoger onderwijs zich rekenschap geven van waar hun studenten vandaan komen. Er is een heterogene instroom van havisten, vwo'ers, mbo'ers en studenten die allemaal anders gevormd zijn en die moeten na de propedeuse allemaal door naar de hoofdfase. Dat vergt inzicht in: wat brengen ze mee? Wat zijn verschillen tussen groepen? Het vraagt een vanzelfsprekende nieuwsgierigheid naar: wat gebeurt er op het mbo, wat gebeurt er op de havo? Veel docenten zijn zelf academisch geschoold en redeneren vanuit hoe zij vroeger op het vwo les kregen en hoe de vakken er toen uitzagen.</p> <hr/> <p>In het kunstonderwijs is het nog steeds erg lastig om studenten met een Nederlandse-migratieachtergrond binnen te krijgen, hetzelfde geldt voor de medewerkers.</p> <p>De diversiteit op een opleiding – van de studenten, en van het docententeam – speelt een belangrijke rol in het binnenhouden van bepaalde groepen studenten, maar het is lastig hoe je dat goed kunt organiseren.</p> <hr/> <p>We hebben niet echt in de gaten hoe weinig inclusief we eigenlijk nog denken, dat zit in het systeem, in de taal, in dat we zelf dat onderwijs hebben gevolgd. Professionalisering van de docenten heeft hierin echt nog een enorme achterstand.</p>
Docenten wo/hbo (7 en 8)	<p>Er is weinig idee van de consequenties van een veranderde studentenpopulatie, bijvoorbeeld een veel groter aandeel studenten die instroomt vanuit een mbo-opleiding.</p> <hr/> <p>Ook in werkvormen en didactiek is te weinig aandacht voor in- en uitsluiting, in beslissingen over de omgeving worden studenten niet gehoord/niet voldoende geïnformeerd: er is te weinig collectief bewustzijn over belangrijke aspecten van inclusie.</p> <hr/> <p>Er is een grote slag te slaan bij docenten, in de bereidheid niet zichzelf als maatstaf te nemen en hun eigen privileges te herkennen (en minder gemakkelijk bepaalde groepen studenten, zoals studenten met een migratieachtergrond, 'weg te zetten' als niet geschikt).</p> <hr/> <p>Hoe zorg je voor meer diversiteit van de studentenpopulatie, en dat die studenten zich ook welkom en thuis voelen?</p>
Studenten (9)	<p>Er is maar een heel kleine minderheid studenten van kleur op deze universiteit.</p>

4.3.3 Sturingsmogelijkheden

Een derde cluster knelpunten is er op het gebied van 'sturing' en beleid ($n = 10$). Die knelpunten bestrijken een breed terrein. Een van de knelpunten die de respondenten signaleren is het gebrek aan sturingsmogelijkheden voor opleidingen als het gaat om de instroom van internationale studenten: 'de internationaliseringsgroei is een ingewikkeld vraagstuk, maar wat daarbij ook zichtbaar is, is dat met de instroom van internationale studenten, die toegankelijkheid van de universiteit voor Nederlandse studenten onder druk komt te staan.' Een tweede knelpunt zijn de formele structuren die maken dat ideeën van docenten en studenten te weinig ingang vinden in beleid. Verder lijkt er op managementniveau nog te weinig visie op inclusie en een onvoldoende veilige omgeving. Ook komt een meer fundamentele vraag naar voren over enerzijds de zorgplicht en anderzijds de bekostigingssystematiek die het hoger onderwijs juist stuurt in de richting van selectie en afstuderen binnen de nominale studieduur.

Tabel 4.4: Overzicht knelpunten op het gebied van sturing

Focusgroepen	Citaat/parafraze
Bestuurders/ beleidsmakers (4)	<p>Het is voor opleidingen moeilijk om de internationalisering goed te stroomlijnen en dat leidt soms tot een vreemde samenstelling van de studentenpopulatie. Daar zou meer sturing op mogelijk moeten zijn.</p> <p>Goede ideeën van docenten en studenten worden gevormd in werkgroepjes die geen onderdeel uitmaken van de formele structuren van een organisatie, en daardoor beklrijven ze niet.</p> <p>Waar ligt de grens tussen de maatschappelijke verantwoordelijkheid om gelijke kansen te bieden, en het voorkomen dat je een 'curling-opleiding' wordt (waarin alle mogelijke teleurstellingen voor studenten worden weggenomen)?</p>
Docenten wo/hbo (7 en 8)	<p>De student voice wordt te weinig benut.</p> <p>Ook op managementniveau ontbreekt een visie op inclusie en een veilige omgeving</p> <p>Het management biedt (te) weinig waardering en ruimte bieden voor goede onderwijskwaliteit (en ziet eigenlijk alleen onderzoek als kerntaak).</p> <p>Er is geen structureel beleid, maar incidentenmanagement (bij seksueel geweld, of bij een suicidegolf).</p>
Studenten (9 en 10)	<p>Er is sprake van ongelijkheid tussen Nederlandse studenten en internationale studenten: het collegegeld voor internationale studenten is erg hoog, voor internationale studenten is het lastig in aanmerking te komen voor studiefinanciering, ze krijgen geen OV-kaart wat reizen lastiger maakt, bij studie-onderbreking, bv vanwege burn out, krijgen internationale studenten niet – zoals Nederlandse studenten – een deel van hun inschrijfgeld terug.</p> <p>Als je kijkt naar beleidsvorming door studenten, dan lijkt die democratisch – er is ruimte voor inspraak – , maar er is nog te weinig aandacht voor hoe je studenten van 17, 18 jaar daar ook goed bij betreft. Daardoor stagneert ook de verandering.</p> <p>Er is een grote disbalans tussen de zorgplicht van en de bekostigingssystematiek die daarbij in de weg staat: de bekostigingssystematiek stuurt op nominaal afstuderen (dus ook op constructen zoals een BSA, selectieprocedures, toelatings- en doorstroomeisen), en dat zorgt voor knelpunten in het vormgeven van studiesucces in bredere zin dan alleen 'zo snel mogelijk al je punten halen.'</p>

4.4 Kennisbehoeften

In reactie op de vraag naar de belangrijkste kennisbehoeften komen enkele thema's in veel van de gesprekken naar voren. We citeren steeds uit het gesprek, of geven een korte samenvatting van de inhoud van de inbreng en hebben de kennisbehoeften ingedeeld langs zeven hoofdlijnen.

4.4.1 Aansluiting

Studievoorlichting, studiekeuze en randvoorwaarden

In vier van de gesprekken komen expliciete kennisbehoeften naar voren die betrekking hebben op voorwaarden voor een goede studiekeuze:

- Inzichten over het bereiken van de juiste doelgroepen met informatie (bijvoorbeeld over financiële mogelijkheden zoals het profileringsfonds, over verschillende typen opleidingen in het ho) voor ouders en voor studenten die ouders hebben die hen weinig steun kunnen bieden bij hun studiekeuze, kwaliteit en gebruiksvriendelijkheid van studiekeuzetools.
- Inzichten die kunnen bijdragen aan realistische studievoorlichting en voorbereidingsmogelijkheden voor specifieke groepen studenten, zoals mbo'ers, of leerlingen met dyslexie, zonder hen onnodig te ontmoedigen of onzeker te maken over hun kansen op succesvol studeren in het hoger onderwijs.
- Inzicht in wat in het hoger onderwijs wordt verwacht en hoe leerlingen daarop kunnen worden voorbereid.
- Onderzoek naar de relatie tussen voorbereiding, voorlichting, studiekeuze en de uiteindelijke inhoud van de opleidingen in het hoger onderwijs.

- Onderzoek naar wat werkt: werken de investeringen in voorlichting, kennismaking met het hoger onderwijs, een zachte landing zoals bedoeld?

Tabel 4.5 Kennisbehoeften studievoorlichting, studiekeuze en randvoorwaarden

Focusgroepen	Citaat/parafraze
Beleidsmakers OCW (1)	Dat we meer zicht krijgen op wat wij zouden kunnen doen om de informatie of kennis bij de juiste mensen te krijgen. Wat kunnen we daar nog meer aan doen? Inzicht in waar kennisstromen goed gaan en wie wel en niet bereikt worden en wat daaraan verbeterd kan worden (bijvoorbeeld dat studenten gebruik maken van het profileringsfonds of de examencommissie aanschrijven voor een extra herkansingsmogelijkheid). Waarom bereikt die informatie de juiste personen niet, en waar stopt de informatievoorziening?
Bestuurders/ beleidsmakers (3)	Input voor realistische voorlichting die mbo'ers niet onnodig 'afschrikt', die laat zien dat doorstromen normaal is. Onderzoek naar de – eventuele – mismatch tussen de voorbereiding, voorlichting en studiekeuze in het vo, en de begeleiding en verwachtingen in het ho. Wat kan er verbeterd? Zichtbaar maken van de 'information gap': Wat is de bekendheid van de AD-bachelor en wat is de bekendheid van voltijd, deeltijd en duaal onderwijs? En (beter) inzicht in de manier waarop aankomende studenten – ook de niet-standaardstudenten die zoeken naar een voltijdopleiding – en hun ouders zoeken naar informatie, c.q. naar verbetermogelijkheden voor de huidige tools (zoals Studiekeuze 1, 2, 3).
VO-decanen, begeleiders coördinatoren (5 en 6)	Wat wordt er geleerd in het vo en het mbo? Hoe kan het hbo beter aansluiten op het vo en mbo? Hoe kan het hbo beter inspelen op vaardigheden van studenten,, zoals bijvoorbeeld zelfstandigheid? (Welke belemmerende factoren ervaren aankomende studenten zelf als het gaat om toegang van het hoger onderwijs, waar lopen ze tegenaan? Welke vaardigheden zijn nodig waarop het vo kan aansluiten?) Wat zijn de informatiebehoeften van ouders (in studiekeuzevoorlichting)? Hoe beïnvloedt de rol van ouders, ondersteuning in de privésfeer de studieprestaties? Wat kunnen ouders doen, hoe kunnen zij betrokken zijn, zonder dat dat neerkomt op bijles (laten) geven? En wat kunnen de opleidingen doen voor studenten die weinig steun (kunnen) krijgen van hun ouders, bijvoorbeeld bij hun studiekeuze? Verbeterwens is: extra 'knop' in Studiekeuze 123 waarmee je wel/niet ook particuliere opleidingen in beeld krijgt Hoe kunnen specifieke groepen studenten (met dyslexie of mbo-achtergrond) zich voorbereiden, en hoe kun je hen het zelfvertrouwen meegeven dat ook zij een hbo-studie aankunnen? Het zou interessant zijn te onderzoeken of alle investeringen in goede voorlichting, kennismaking, een zachte landing, ook inderdaad werken zoals bedoeld. (zie ook 1) De rol van de ouders en naar de invloed van ouders in de opleidingskeuze. Waarom lukt het niet om meer meisjes naar de techniek te krijgen, ondanks alle spanningen? Wat gaat er verkeerd, of zijn er andere maatschappelijke invloeden die in de weg zitten?

4.4.2 Toelating en selectie

Effecten van selectieprocedures, en relatie met studiesucces

Over het thema selectie en toelatingsprocedures zijn in vijf van de focusgroepen kennisbehoefte geformuleerd. Het thema leeft het sterkst bij de studentvertegenwoordigers. Er is meer inzicht nodig in de effecten van verschillende selectiemethodes en –eisen en de zin en noodzaak ervan.

De kernpunten in de onderzoeksvragen zijn:

- Wat vertellen de selectiecriteria over de kansen op studiesucces? Welke toegangseisen werken, welke niet?
- Welke gevolgen hebben de toegangseisen en selectieprocedures voor kansengelijkheid? Hoe zag de totale groep er uit, en wie wordt 'uitgesloten' via welk instrument?
- Wat is bij mbo-studenten de invloed van studieloopbaanbegeleiders op wel of niet doorstromen naar het hbo, ofwel op 'zelfselectie'?

Tabel 4.6 Kennisbehoeften selectieprocedures

Focusgroepen	Citaat/parafraze
Beleidsmakers OCW (1)	Het bindend studieadvies. Daar kijken we naar in het kader van het regeerakkoord: sturen we studenten niet te snel weg? De normen worden zo hoog gelegd dat je afvraagt of dat terecht is. Het is aan het versoepelen door corona en dat doet veel voor uitval en switch zien we. Dan is het nog de vraag of die studenten nu ook de eindstreep halen. Relevant voor ons in het regeerakkoord blijft: meer kansen voor studenten.
Bestuurders/ beleidsmakers (4)	Inzicht in het effect van selectie, ingangseisen, profielen die noodzakelijk zijn etc.: wat werkt wel en niet? Daar kunnen we de komende jaren meer kennis over gebruiken, ook omdat in alle selectiemethoden een bias zit. Daar is onderzoek naar gedaan, maar die kennis moeten we beter delen.
Vo-decanen, begeleiders coördinatoren (5)	Wat zeggen toegangstoetsen (taalvaardigheid, kennis) of motivatiebrieven e.d. (bij numerus fixus) over de kansen op studiesucces? (En wat zeggen ze meer dan de cijferlijsten uit het vo: is het nodig om twee keer vlak na elkaar het taalniveau van studenten te meten?)
Studenten (10 en 11)	<p>Onderzoek naar toegankelijkheid en selectieprocedures</p> <p>Behoefte aan overzichtsstudies, bijvoorbeeld over selectieprocedures en bias, BSA, studentenwelzijn en prestatiedruk en het effect op studievoortgang. Die studies moeten dan liefst ook leiden tot (a) inzicht in welke kennishiaten er nog zijn, en/of (b) duidelijke uitspraken zoals 'dit weten we, en deze conclusies verbinden we eraan.'</p> <p>Er is al mooi onderzoek gedaan in Amsterdam naar de toelatingseisen die gesteld worden voor wo-masters die mogelijk de hbo-doorstroom of -instroom belemmeren: sommige masters daar blijken echt bewust hbo-studenten te weren. Het zou mooi zijn om dat onderzoek ook op nationaal niveau te doen, zodat je daar ook nationaal beleid op kunt vormen. Ik denk dat hetzelfde geldt voor de selectieprocedures specifiek in de masterfase, ook daar zijn er, vrees ik, belemmeringen voor de kansengelijkheid. De criteria zijn daar vaak kwalitatiever van aard, soms zijn toelatingseisen toch verkapte selectiemethoden. Het zou gaan om dieper ingedoken kan worden.</p> <p>Als we het hebben over prestatiedruk en studentenwelzijn, dan is het zinvol om die te onderzoeken in combinatie met de instrumenten die er zijn, zoals selectieprocedures en BSA.</p> <p>Een kleine aanvulling over de wo-selectie: er zijn nu geen onderzoeken naar welke groepen studenten worden 'uitgeselecteerd'. Dus: wat was eigenlijk de hele groep die zich aangemeld had, en wie wordt nu heel specifiek, door welk instrument, uitgeselecteerd? Dat is wel kennis die nodig is om bepaalde vragen te kunnen beantwoorden.</p> <p>Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB): hoe bepaalt de LOB-docent samen met een student de keuze tussen doorstuderen of arbeidsmarkt? En wat zijn voor mbo'er redenen waarom zij niet kiezen voor doorstuderen: in hoeverre speelt daarin mee dat zij zelf denken dat zij daarvoor de capaciteiten niet zouden hebben?</p>

4.4.3 Facilitering van de studievoortgang

(a) In kaart brengen van goede begeleidingsstructuren

Een kennisbehoefte die in acht van de elf gesprekken wordt benoemd is de wens om meer inzicht te hebben in wat nu goede, werkbare en betaalbare manieren zijn om de onderwijsomgeving zo in te richten dat álle studenten hun weg vinden en goed begeleid worden. De kernvragen die de respondenten daarbij hebben zijn: Wat zijn ‘good practices’ voor het begeleiden van de diverse groep studenten in het hoger onderwijs? Wat zijn daarvan precies de opbrengsten (en voor wie)? En wat zijn de werkzame principes? Vaak verwijzen zij daarbij naar meer concrete interventies, die ook al uitgevoerd worden of die zij graag zouden willen inzetten, zoals een buddy-project, studentlab, mentor+ -project of meer gepersonaliseerd onderwijs.

Tabel 4.7 Kennisbehoeften begeleidingsstructuren

Focusgroepen	Citaat/parafraze
Beleidsmakers OCW (1)	<p>(Ik denk aan kennisdeling en vooral kennisdeling tussen instellingen en: instellingen voeden met kennis die er al is.) Het delen van good practices bijvoorbeeld, hoe doe je dat 'studentgerichter je onderwijsomgeving inrichten' zodat studenten inderdaad die kansen krijgen? En: als het aanbod er is, hoe zorg je dan dat alle studenten het kennen? Inclusief onderwijs in de meest brede zin van het woord. Weten de studenten de weg te vinden binnen een opleiding? Hebben docenten voldoende informatie om studenten goed te begeleiden? Toegankelijkheid 'binnen' de opleiding. Wat kost het om het proces op een goede manier in te richten?</p> <p>Als de uitval groot is: zou dat ook niet te maken hebben met schaalgrootte en hoeveel begeleidingscapaciteit je als grote opleiding hebt per student? Doelmatigheid versus het toegankelijkheidsvraagstuk. We willen dat studenten er langer over kunnen doen en dat het toegankelijk is, maar is dat te betalen?</p> <p>Praktijkgericht onderzoek is nodig. Binnen welke opleiding zie je dat er een goede begeleidingsstructuur is en met welk resultaat? En wat wordt daar dan gedaan? Factoren die bijdragen aan studiesucces moeten in kaart gebracht worden, specifiek, in detail, we willen precies weten wat de voorbeelden zijn, de situaties, waar is het geborgd?</p>
Bestuurders/beleidsmakers (3)	<p>Monitoring en inzicht in werkende principes van aanlooptrajecten (zoals buddy's, studentlabs e.d., voor verschillende groepen studenten (mbo'ers, havisten etc.)</p> <p>Onderzoek naar: wat zijn de opbrengsten van bredere studietrajecten (betere studiekeuze, voelen deze studenten zich meer thuis, blijven ze binnen, krijg je zo een meer heterogene en flexibele groep professionals die goed kunnen samenwerken, en die betere aansluiting hebben bij 'de wereld buiten de hogeschool'/in hun werkveld?)</p> <p>Ik zou benieuwd zijn naar bijvoorbeeld Amerikaanse voorbeelden van meer maatwerkgerichte colleges, en wat dat oplevert, of niet, en wat het oplevert voor de arbeidsmarkt.</p>
VO-decanen, begeleiders coördinatoren aansluiting (5 en 6)	<p>Aandacht voor specifieke interventies voor studenten met een functiebeperking (zoals het mentor+-project dat een student met een functiebeperking koppelt aan een coördinator en een student: bij inschrijven en gedurende de hele studie).</p> <p>Het zou interessant zijn te onderzoeken of alle investeringen in goede voorlichting, kennismaking, een zachte landing, ook inderdaad werken zoals bedoeld.</p>
Docenten wo/hbo (7 en 8)	<p>Wat zijn best practices (voorbeelden en onderzoek) op het gebied van inclusie? Kun je daarmee een toolbox voor docenten ontwerpen?</p> <p>Inzicht in tools die ingezet kunnen worden om colleges toegankelijker te maken (zie bijvoorbeeld: Universal Design of Learning) en om drempels te verlagen. Ook belangrijk is het om onderzoek te doen: door te observeren of belangrijke elementen voor toegankelijkheid aanwezig zijn tijdens de colleges (zoals: een duidelijke structuur, samenvattingen tussendoor), en na te gaan hoe studenten dat ervaren, en of het ook werkt: nu is het nog een hypothese dat studenten met een functiebeperking daardoor meer leren.</p>
Studenten (10)	<p>Welke mogelijkheden zijn er voor een meer gepersonaliseerde benadering, meer maatwerk, in het hoger onderwijs zodat beter wordt aangesloten bij de diversiteit in de instroom?</p>

(b) Kennis over diversiteit en inclusie

In zeven van de focusgroep-interviews komen kennisbehoeften naar voren op het gebied van diversiteit en inclusie, dan wel vragen over gelijke kansen en gelijke behandeling. In de eerste plaats gaat dat over professionalisering van docenten en tools voor meer inclusief onderwijs. Een van de respondenten geeft aan dat daarbij een bundeling van kennis en recente inzichten, gecombineerd met een theoretisch kader interessant zou zijn. Daarnaast worden allerlei aandachtspunten belicht die een rol spelen in 'omgaan met diversiteit', zoals: verschillen in het gebruikmaken van de academische rijkdom, een representatieve samenstelling van het personeels- en studentenbestand, inclusief taalgebruik, didactische werkvormen, maatwerk en gelijke behandeling, stagediscriminatie.

Tabel 4.8 Kennisbehoeften diversiteit en inclusie

Focusgroepen	Citaat/parafraze
Beleidsmakers OCW (1)	Het maatwerk dat nu wordt geleverd voor de toegankelijkheid van veel verschillende groepen kan conflicteren met het recht op gelijke behandeling in vergelijkbare gevallen. Dit gaat meestal goed, maar soms ook niet (zegt ook het College voor de Rechten van de mens). Hoe kan er toch een mate van gelijke rechten worden veiliggesteld binnen de vrijheid van instellingen om maatwerk te leveren? En voor welke groepen is dat nodig?
Bestuurders/ beleidsmakers (2, 3 en 4)	Dieper en breder kijken naar de manier waarop studenten door hun studie lopen. Welke groepen maken meer of minder gebruik van de academische rijkdom? Vergelijking tussen verschillende universiteiten. (Informatie voor docenten:) Hoe ga je om met diversiteit en inclusiviteit? Ik zou graag tools willen hebben voor het realiseren van een inclusievere samenstelling aan de medewerkerskant (en in de studentenpopulatie van kunstopleidingen). Gender is goed vertegenwoordigd, maar dat geldt niet voor de derde generatie studenten met een migratieachtergrond.
Docenten wo/hbo (7)	Bundeling van kennis van de recente inzichten over inclusief onderwijs, een theoretisch framework. Professionalisering voor docenten op het gebied van inclusie (met daarin ook kennis over ADD, ADHD, autisme e.d.) Inzichten in inclusief taalgebruik en bewustzijn ervan (growth mindset versus 'vertragersgroep', ondersteuningsbehoefte versus 'functionele beperking') Expertise over zorgvuldig taalgebruik, waarmee mensen niet worden uitgesloten of als 'afwijkend' worden bestempeld. En goede discussietools die bijdragen aan een andere houding in omgaan met verschillen. Inzicht in tools die ingezet kunnen worden om colleges toegankelijker te maken, bijvoorbeeld voor studenten met een functiebeperking, zoals: goede structuur, samenvattingen tussendoor. En onderzoek naar: wat werkt.
Studenten (10 en 11)	Welke mogelijkheden zijn er voor een meer gepersonaliseerde benadering, meer maatwerk, in het hoger onderwijs zodat beter wordt aangesloten bij de diversiteit in de instroom? (NB: ook bij 1 genoemd) Gelijke behandeling van mbo, hbo en wo-studenten, bijvoorbeeld ook in introductieweken en bij studentensportverenigingen: als studenten elkaar daar ontmoeten, draagt het ook bij aan een beter beeld bij mbo-studenten van het hbo en hbo-studenten. Stagediscriminatie: goede voorbeelden van manieren waarop studenten dat kunnen aankaarten, en wat opleidingen kunnen doen.

(c) Inzicht in instroom-, doorstroom- en uitval-gegevens en verklarende factoren

Een tweede kennisbehoefte die veel naar voren komt (in 7 van de 11 gesprekken) is de behoefte aan meer inzicht in gegevens over instroom, doorstroom, uitstroom, studieswitch, en dan met name in combinatie met meer kwalitatieve informatie over de factoren die daarin een rol spelen. Drie respondenten geven aan dat zij graag de lijn zouden doortrekken naar de arbeidsmarkt: waar komen studenten terecht en hebben de opleidingen alle studenten daarop goed voorbereid? Waar de beleidsmakers/bestuurders benadrukken dat het belangrijk is dat studenten zich tijdens hun studie kunnen profileren (en daarin gelijke kansen krijgen), stellen de studentvertegenwoordigers de wenselijkheid van 'je profileren' tijdens je studie ook ter discussie: waarom is het eigenlijk niet voldoende om je goed te focussen op je studie zelf? De kennisbehoefte gaat niet alleen over de cijfers zelf, maar ligt vooral ook bij het inzichtelijk maken van patronen, zodat er ook duiding kan plaatsvinden. Daarachter ligt het doel om vervolgens ook gerichtere verbetermaatregelen te kunnen inzetten of duidelijke conclusies te kunnen trekken over procedures, beleid en visies die negatieve effecten hebben op studiesucces (zoals het BSA en de prestatiedruk in het hoger onderwijs). Er worden ook enkele onderliggende discussiepunten naar voren gebracht zoals: Wat is eigenlijk de definitie van studiesucces, waar wordt het prestatiedruk? En: zijn er ook grenzen aan toegankelijkheid?

Tabel 4.9 Kennisbehoeften instroom, doorstroom en uitval-gegevens en verklarende factoren

Focusgroepen	Citaat/parafraze
<i>Beleidsmakers</i> OCW (1)	Inzicht in instroom, doorstroom en uitstroom van specifieke groepen: werkenden, internationale studenten.
<i>Bestuurders/ beleidsmakers</i> (2, 3 en 4)	<p>Meer en preciezer gebruik van monitoring en data om zicht te krijgen op belemmeringen die gerelateerd zijn aan achtergrondkenmerken van studenten. Lastig is dat de AVG daarbij erg in de weg zit.</p> <p>Volgen van studenten in zowel studie als op de arbeidsmarkt: waar komen zij terecht (op hun niveau of eronder, waarom), doet de universiteit genoeg om ze goed gekwalificeerd en weerbaar op de arbeidsmarkt te zetten, hebben ze voldoende netwerk opgebouwd, heeft de universiteit daarbij genoeg geholpen?</p> <p>Inzicht in de dalende instroom in het hbo. Er is al onderzoek naar gedaan door ResearchNed, maar dat vraagt nog om verdieping.</p> <p>Als je wilt kijken wat er speelt, bij wie, wat de patronen zijn en welke achtergrondkenmerken een rol spelen – en dan niet alleen kenmerken als etniciteit of culturele achtergrond maar heel veel verschillende – dan heb je daar cijfers voor nodig, maar dat leidt vaak tot terughoudendheid, geen onderscheid willen maken. We zijn er nog niet uit hoe we dat moeten doen. Maar je hebt het wel nodig.</p> <p>Behoeftte aan data over de hele lijn: instroom, studiesucces en toeleiding naar de arbeidsmarkt. Op basis van dat soort cijfers kun je vervolgens gaan praten bij stagebegeleiders en op bedrijvenmarkten. Bij die cijfers heb je wel ook duiding nodig, redenen waarom het niet lukt op de arbeidsmarkt of in de studie.</p>
<i>VO-decanen, begeleiders, coördinatoren</i> (6)	<p>Ik zou wel behoefte hebben aan nog meer duidelijkheid over waar studenten nu op uitvallen. Je krijgt vaak een heel algemene schets, over 'het ligt aan studievaardigheden'. Maar daar kunnen we als mbo dan nog te weinig mee. Dus misschien zijn ook op kleinere schaal onderzoekjes nodig. Wat er nu is, is landelijk en groots en voor een hele sector, zoals voor economie bijvoorbeeld. Je wilt ook graag zicht hebben op de uitvalfactoren waar je wel of niet iets aan kunt doen.</p> <p>Inzicht in hoe het mbo-doorstromers vergaat in het hbo: dat is nu buiten beeld omdat het AVG-technisch niet mogelijk is studenten te blijven volgen.</p>
<i>Docenten wo/hbo</i> (8)	Kwalitatief onderzoek naar wat er speelt in een faculteit, aan drempels en belemmeringen, en welke systematische patronen daaronder liggen.

Vervolg Tabel 4.9

Studenten (10)	<p>Behoeftte aan overzichtsstudies, bijvoorbeeld over selectieprocedures en bias, BSA, studentenwelzijn en prestatiedruk en het effect op studievoortgang. Die studies moeten dan liefst ook leiden tot: (a) inzicht in welke kennishiaten er nog zijn, en (b) duidelijke uitspraken zoals 'dit weten we, en deze conclusies verbinden we eraan.'</p> <hr/> <p>Onderzoek naar de eisen/verwachtingen van profilering tijdens je studie en op de arbeidsmarkt. Dat heeft een ongekende weerslag op hoe studenten hun curriculum invullen en op hoe instellingen studenten dus pushen om zelf die ruimte te zoeken (het is niet genoeg om je op je studie zelf te focussen). Het ligt complex, en het zou goed zijn om op basis van onderzoek tot goede aanbevelingen te kunnen komen. (Hetzelfde speelt bij profilering in het kader van toelating en selectie, en roept ongelijkheid op – o.a. in de vorm van deelname aan schaduwonderwijs).</p> <hr/> <p>Verder: de definitie van studentsucces. Hoe kun je als instelling studenten stimuleren om vorm te geven aan studentsucces zonder dat je daarbij doorschiet in ongebreidelde prestatiedruk? Kijk daarbij ook naar studentsucces in combinatie met mantelzorg, studeren met ondersteuningsbehoefte en dat soort zaken.</p>
----------------	---

(d) Ervaringsverhalen en perspectieven van studenten

Een kennisbehoefte die goed aansluit op het hiervoor genoemde thema is de vraag om meer inzicht in eigen ervaringen en perspectieven van studenten. Dit idee komt naar voren in vijf van de focusgroepen, met verschillende accenten. De kernvraag is hier: wat zijn volgens de studenten zelf de belangrijkste belemmerende en bevorderende factoren in het hoger onderwijs? Wat zijn hun behoeften? De aandacht gaat vooral uit naar specifieke studentgroepen, zoals studenten met een functiebeperking, pioniers, studenten uit minderheidsgroepen en naar hun ervaringsverhalen rond zichtbare en onzichtbare drempels.

Tabel 4.10 Kennisbehoeften ervaringen en perspectieven van studenten

Focusgroepen	Citaat/parafraze
Beleidsmakers OCW (1)	Inzicht in de onzichtbare drempels (formele en informele belemmeringen) in het primaire proces in hoger onderwijsinstellingen: vinden studenten voldoende hun weg, hebben docenten genoeg informatie en tijd om studenten te begeleiden?
Bestuurders/ beleidsmakers ho (2 en 3)	Ervaringsverhalen van studenten (bijvoorbeeld van studenten met een functiebeperking) Verhalen van studenten, waarmee je in beeld brengt voor docenten wat hun context is, waar ze mee worstelen, wat hun behoeften zijn. Ophalen van het perspectief van de studenten (o.a. pioniers), hun perceptie van het hoger onderwijs (kwalitatieve informatie, diepgang): o.a. wat zijn voor hen rolmodellen, wat geeft hen inspiratie en motivatie?
VO-decanen, begeleiders coördinatoren (5)	Welke belemmerende factoren ervaren aankomende studenten zelf als het gaat om toegang van het hoger onderwijs, waar lopen ze tegenaan? Welke vaardigheden zijn nodig waarop het vo kan aansluiten?
Studenten (9)	Etnografische studie die ervaringen van internationale studenten en studenten uit minderheidsgroepen in beeld brengt, om te zien met welke problemen zij worstelen. En aandacht voor hoe anderen – ook degenen die weinig ‘stem’ hebben – aankijken tegen internationale studenten, en studenten uit minderheidsgroepen.

4.4.4 Sturing en beleid

Organisatie van veranderingsprocessen

Een enkele keer (in drie gesprekken) komen er ook implementatievragen naar voren. Ze hebben betrekking op het organiseren van activiteiten die gericht zijn op uitwisseling tussen verschillende onderwijssectoren in het ontwerpen van meer doorgaande lijnen en op het voeren van de dialoog (over inclusie bijvoorbeeld) en het benutten van de opbrengsten daarvan in de

organisatie. Deze vragen sluiten goed aan bij wat ook in de knelpunten naar voren kwam: hoe zorg je ervoor dat studenten niet alleen meepraten, maar dat er ook iets met hun ideeën wordt gedaan?

Tabel 4.11 Kennisbehoeften organisatie van veranderingsprocessen

Focusgroepen	Citaat/parafrase
Bestuurders/ beleidsmakers (3, 4)	<p>Hoe organiseer je activiteiten die gericht zijn op de aansluiting tussen instellingen? Dat gebeurt nu op veel manieren en het hangt af van het type en de schaal van de hoger-onderwijs-instellingen. Je ziet een strijd tussen marketing en communicatie en meer onderwijsbeleidsachtige invalshoeken: wat is daarin optimaal? Wat voor type mensen moeten daarmee bezig zijn? Is centrale sturing beter? Wat zijn optimale processen om dit te sturen binnen een instelling? Het zou interessant zijn om die verschillen in kaart te brengen en ervaringen daarmee te onderzoeken.</p> <p>Zou het uitmaken als je het samenwerken tussen vo, mbo en ho – om te zorgen voor een goede overgang/aansluiting – wettelijk verankert, moet het onderdeel worden van het toezichtskader? Of is het voldoende dat mensen dat willen?</p> <p>Hoe kun je de goede ideeën van docenten en studenten beter benutten in een organisatie? Hoe kun je dat organisatie-breed aanpakken, waarbij je niet alleen focust op het team, of op het curriculum, of op toetsing, maar al die verschillende onderwerpen die integraal bekijkt om te zien hoe ze ervaren worden en waar studenten tegenaan lopen: wat gaat goed en wat niet?</p>
Docenten wo/hbo (7)	<p>(Wat zijn best practices (voorbeelden en onderzoek) op het gebied van inclusie (een toolbox voor docenten)). Wat zijn goede voorbeelden van hoe je daarover de dialoog kunt voeren in een organisatie? Dat gaat om vragen zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Welke overtuigingen zitten in de weg op weg naar coachend docentschap? - Wat heb je daarbij nodig van jouw team en jouw manager? - Hoe creëer je een open en ondersteunend klimaat waarin we ons allemaal thuis voelen? - Hoe kan je dat constructieve gesprek kleinschalig, het liefst met studenten erbij, organiseren? - Wat werkt methodisch goed bij zo'n gesprek? Hoe maak je het veilig en opener versus polariserend?

4.5 Kennisbronnen

Persoonlijke contacten en netwerken

Als kennisbronnen noemen veel respondenten in de eerste plaats hun persoonlijke contacten. Dat kan gaan om gesprekken met collega's, studenten, studentondersteuners, wetenschappers, lectoren, docentonderzoekers, samenwerkingspartners bij andere instellingen voor hoger onderwijs, soms ook internationale samenwerkingspartners.

Daarnaast ontmoeten de respondenten ook gesprekspartners via netwerkbijeenkomsten van: Expertisepunt LOB, VH-werkgroepen, ECIO (Expertisecentrum Inclusief Onderwijs), Netwerk Inclusief Onderwijs KNAW, LICA-netwerk, Platform AD, ECHO, Diversity Hub, Decanenkringen en LinkedIn-groepen.

Nieuwsbrieven

De respondenten volgen bij elkaar genomen ook een uitgebreide verzameling aan nieuwsbrieven, van bijvoorbeeld ECIO, Steunpunt/expertisepunt LOB, Expertisepunt hoger onderwijs, Science Guide, VO-Raad, MBO-Raad, onderwijskoepels, ministeries, vakverenigingen (o.a. NLT), VOION, BIOND, LICA-nieuwsmails en info@leido.nl

Websites

Regelmatig gaan de respondenten ook meer actief op zoek naar informatie. Daarvoor kijken zij op websites van de expertisecentra, lectoraten (zoals het Lectoraat Burgerschap aan de HvA), Gelijke Kansen Alliantie, Onderwijskennis.nl, Leerverder.nl, Kennispunt.nl, de vraagbaak van Surf.onderwijs – met korte

blogs, Studiekeuze 123, MBO-Raad, hoger-onderwijs-instellingen en de Rijksoverheid.

Monitors en onderzoeksrapporten

De respondenten halen ook veel van hun informatie uit monitoronderzoeken, zoals Startmonitor, Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs, Studentenmonitor HO, Nationale Studenten Enquête (NSE), JOB-monitor en de Monitor mentale gezondheid

Verder houden zij onderzoekspublicaties bij zoals de Staat van het onderwijs (Inspectie) en Beleidsonderzoek en –adviezen van de Onderwijsraad, SCP, CPB, UNL, VH en de MBO-Raad.

Een enkele keer worden ook internationale onderzoeken gebruikt als kennisbronnen, zoals de OECD-onderzoeken: Eurostudent en Education at a glance.

Gerichte zoekacties

Bij specifieke kennisvragen zoeken de respondenten via: CBS-data, Google Scholar of vakliteratuur, of nemen zij deel aan een webinar over een bepaald onderwerp.

4.6 Conclusie

In de 11 focusgroep-interviews kwamen kennisbehoeften op zeven verschillende thema's in meerdere gesprekken naar voren:

In kaart brengen van goede begeleidingsstructuren

Een kennisbehoefte die in acht van de elf gesprekken wordt benoemd is de wens om meer inzicht te hebben in wat nu goede,

werkbare en betaalbare manieren zijn om de onderwijsomgeving zo in te richten dat álle studenten hun weg vinden en goed begeleid worden. Er is dus behoefte aan een overzicht van effectieve manieren en voorbeelden van begeleiden van studenten, en inzicht in wat daarin de werkzame principes zijn.

Kennis over diversiteit en inclusie

In zeven focusgroep-interviews komen kennisbehoeften naar voren op het gebied van diversiteit en inclusie, en vragen over gelijke kansen en gelijke behandeling. De kennisbehoefte op het gebied van diversiteit en inclusie betreft vooral het ontwikkelen van – theoretisch onderbouwde – tools en professionaliseringsmogelijkheden voor docenten voor meer inclusief onderwijs.

Inzicht in instroom-, doorstroom- en uitval-gegevens en verklarende factoren

In zeven gesprekken komt de behoefte naar voren aan meer inzicht in gegevens over instroom, doorstroom, uitstroom, studieswitch, en dan met name in combinatie met de factoren die daarin een rol spelen. Deze kennisbehoefte is dus enerzijds een behoefte aan het overzichtelijk bij elkaar brengen en vindbaar maken van de informatie die beschikbaar is, en anderzijds een verzoek om aanvulling van die informatie door de cijfers de relateren aan allerlei achtergrondfactoren (kenmerken van de studenten, maar ook van de opleidingen en het onderwijssysteem). Het inzichtelijk maken van patronen biedt een basis voor duiding, en daarmee voor gerichte verbetermaatregelen of aanpassingen van procedures, beleid en visies die negatieve effecten hebben op studiesucces.

Effecten van selectieprocedures, en relatie met studiesucces

Over het thema selectie en toelatingsprocedures zijn in vijf gesprekken kennisbehoeften geformuleerd. Het zijn vooral behoefte aan nieuw en verdiepend onderzoek naar de vraag in hoeverre die procedures doen wat ze zouden moeten doen, en of er geen studenten onterecht worden uitgesloten of ontmoedigd.

Ervaringsverhalen en perspectieven van studenten

Een kennisbehoefte op het gebied van de eigen ervaringen van studenten komt naar voren in vijf van de focusgroepen. De kernvraag is hier: wat zijn volgens de studenten zelf de belangrijkste belemmerende en bevorderende factoren in het hoger onderwijs? Wat zijn hun behoeften? De aandacht gaat vooral uit naar specifieke studentgroepen, zoals studenten met een functiebeperking, eerste-generatiestudenten, studenten uit minderheidsgroepen.

Studievoorlichting, studiekeuze en randvoorwaarden

In vier van de gesprekken komen expliciete kennisbehoeften naar voren die betrekking hebben op voorwaarden voor een goede studiekeuze. De kennisbehoefte op het gebied van voorlichting en studiekeuze gaat met name over een tekort aan kennis met betrekking tot de effectiviteit van alle middelen (met name studiekeuzevoorlichting) die op het moment worden ingezet om studenten te begeleiden naar de voor hen 'juiste' studiekeuze

Organisatie van veranderingsprocessen

In drie gesprekken komen er ook implementatievragen naar voren. Ze hebben betrekking op het organiseren van activiteiten die gericht zijn op uitwisseling tussen verschillende

onderwijssectoren in het ontwerpen van meer doorgaande lijnen en op het voeren van de dialoog (over inclusie bijvoorbeeld) en het benutten van de opbrengsten daarvan in de organisatie.

5 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk geven we een samenvatting van de resultaten van het onderzoek en formuleren we enkele conclusies.

5.1 Achtergrond en onderzoeksvragen

De Expertgroep Toegankelijkheid Hoger Onderwijs (ETHO) houdt zich bezig met het ontsluiten van kennis en het initiëren van onderzoek dat kan bijdragen aan het waarborgen en verbeteren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland. Daarbij hanteert de ETHO een brede definitie van het begrip toegankelijkheid. Het gaat om toegankelijk hoger onderwijs in alle fasen van de studieloopbaan, dus van toeleiding tot en met diplomering. De ETHO richt zich op alle studenten, en meer specifiek op studentengroepen waarvoor de toegankelijkheid onder druk staat, zoals studenten met een functiebeperking, 'stapelaars', eerste-generatie-studenten en studenten met een bi-culturele achtergrond.

In het onderzoek waarover we hier rapporteren stond de vraag centraal welke kennis verschillende betrokkenen nodig hebben om vanuit hun positie te kunnen bijdragen aan een betere

toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland. Doel van het onderzoek was om deze kennisbehoeften in beeld te brengen.

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Welke kennis(input) hebben onderwijsprofessionals nodig om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te kunnen bevorderen?

Daarbij zijn drie deelvragen meegegeven:

- Op welke thema's ervaren onderwijsprofessionals een **tekort aan beschikbare kennis** die nodig zou zijn om hen te ondersteunen bij het verbeteren van de toegankelijkheid van het hbo of wo?
- Op welke thema's ervaren onderwijsprofessionals dat **de beschikbare kennis te weinig vindbaar of te versnipperd is** om hen te kunnen ondersteunen bij het verbeteren van de toegankelijkheid van het hbo of wo?
- Op welke thema's ervaren onderwijsprofessionals dat **de beschikbare kennis te weinig toepasbaar** is voor beleid en/of praktijk om hen te ondersteunen bij het verbeteren van de toegankelijkheid van het hbo of wo?

5.1.1 Methode

Ter beantwoording van de onderzoeksvragen zijn data verzameld via een online vragenlijst en een reeks focusgroep-interviews. Beide instrumenten waren bedoeld voor een brede groep onderwijsprofessionals uit vo, mbo, hbo en wo: beleidsmakers van het ministerie van OCW, leden van Colleges van Bestuur, onderwijsdirecteuren en hun adviseurs, docenten en studieloopbaanbegeleiders van leerlingen en studenten, aansluitingscoördinatoren vo-ho en studenten met een vertegenwoordigende functie. De dataverzameling vond plaats in

de maanden december 2021 en januari-februari 2022. De vragenlijst is verspreid via netwerkcontacten en oproepen op sociale media (LinkedIn en Twitter).

In de vragenlijst werden eerst enkele achtergrondgegevens verzameld van de respondenten om na te gaan of alle beoogde doelgroepen in voldoende mate vertegenwoordigd zijn in de resultaten. Vervolgens is nagegaan op welke van de volgende vijf vooraf specificerde thema's de respondent een kennisbehoefte heeft, en om welk type kennistekort dat gaat (kennis ontbreekt, kennis is moeilijk vindbaar/versnipperd, kennis is niet toepasbaar):

1. De aansluiting tussen de onderwijssectoren
2. Toelating en selectie voor het hoger onderwijs
3. De introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs
4. Facilitering van de studievoortgang
5. Facilitering succesvolle afronding eindfase van de opleiding

De vragenlijst eindigde met een open vraag waarmee de respondenten konden aangeven aan welke kennis, inzichten of praktijkvoorbeelden zij vooral behoefte hebben. Zij konden drie eigen onderwerpen aangeven.

Er zijn focusgroep-interviews uitgevoerd met respondenten uit verschillende onderwijsinstellingen in het vo, mbo, hbo en wo. Het ging om bestuurders, beleidsmakers, student/leerlingbegeleiders, aansluitcoördinatoren, docenten (hbo en wo) en studentvertegenwoordigers. Ook is een interview gehouden met beleidsmedewerkers van het ministerie van OCW. In de focusgroep-interviews stonden vier vragen centraal:

1. Wat loopt goed als het gaat om toegankelijkheid van het hoger onderwijs?
2. Wat zijn de belangrijkste knelpunten of verbeterpunten?
3. Aan welke kennis of welk onderzoek heeft u behoefte om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te kunnen borgen of verbeteren?
4. Wat zijn voor u de belangrijkste kennisbronnen?

5.2 Resultaten online vragenlijst

5.2.1 Samenstelling van de respondentgroep

In totaal hebben 361 respondenten de vragenlijst ingevuld. Alle betrokken onderwijssectoren (vo, mbo, hbo en wo) zijn voldoende vertegenwoordigd, maar daarbinnen is de respons vanuit het mbo met 36 respondenten het kleinst en vanuit het wo met 131 respondenten het grootst. Er is over het algemeen een evenwichtige verdeling naar functies, met 36% beleidsmakers en bestuurders, 35% leerling- of studentbegeleiders en 24% docenten. De studenten met een vertegenwoordigende functie hebben met 5% echter slechts een klein aandeel in de uitkomsten, van hen studeren bovendien de meesten in het wo.

Voor het mbo, hbo en wo is ook gevraagd naar de instelling waar de respondent aan verbonden is. Analyse daarvan laat zien dat er een goede spreiding is over het land, en dat voor alle sectoren respondenten uit veel verschillende instellingen hebben deelgenomen.

5.2.2 Kennisbehoefte per thema's naar onderwijssector

In de gehele groep respondenten is de kennisbehoefte op het thema 'aansluiting tussen de onderwijssectoren' het grootste. Nadere analyse laat echter wel een aantal duidelijke – en goed interpreteerbare – verschillen tussen de onderwijssectoren zien (Figuur 5.1):

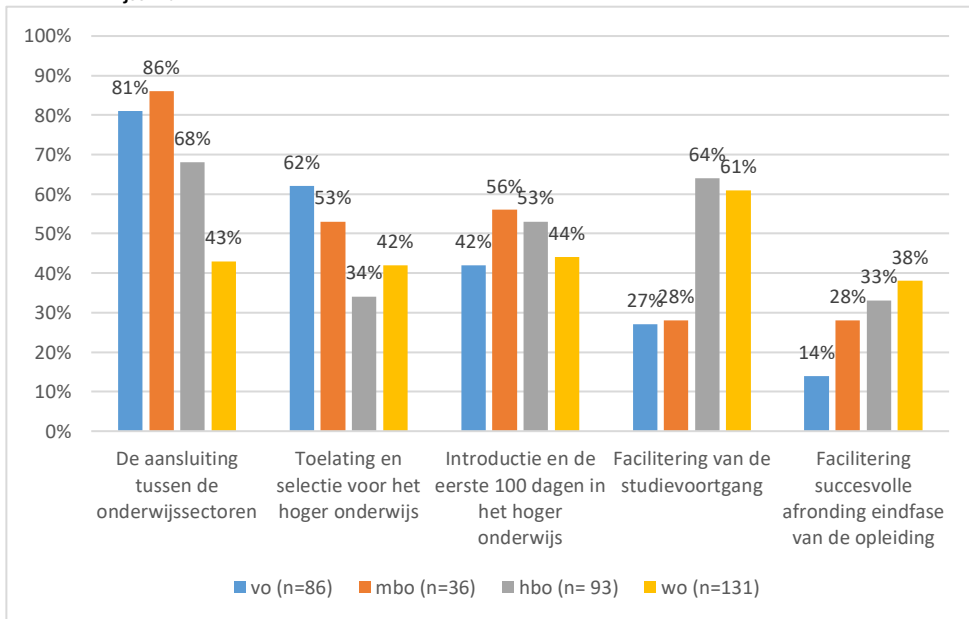
In het vo is er met name kennisbehoefte op de thema's aansluiting (81%) en toelating en selectie (62%).

In het mbo is er met name kennisbehoefte op de thema's aansluiting (86%), toelating en selectie (53%), en introductie (56%).

In het hbo is er met name kennisbehoefte op de thema's aansluiting (68%), studievoortgang (64%) en introductie (53%).

In het wo is er met name kennisbehoefte op het thema studievoortgang (61%).

Figuur 5.1 Percentage respondentent dat aangeeft een kennisbehoefte te hebben uitgesplitst naar onderwijssector

5.2.3 Kennistekorten per thema

Voor elk van de thema's waarop een respondent aangaf een kennisbehoefte te hebben, werd over de verschillende onderwerpen binnen dat thema een aantal vervolgvragen gesteld. Met deze vragen werd nagegaan of er op het specifieke onderwerp een tekort werd ervaren, en zo ja welk type tekort.

Aansluiting tussen de onderwijssectoren

Binnen het thema 'aansluiting tussen onderwijssectoren' wordt het vaakst tekort aan kennis ervaren over de aansluiting mbo-hbo en hbo-wo (68-76%), en iets minder vaak over de aansluiting vo-ho, hoewel ook daar meer dan de helft van de respondenten aangeeft een tekort aan kennis te ervaren. Het ervaren kennistekort verschilt per onderwijssector, waarbij er minder vaak een tekort wordt ervaren met betrekking tot informatie die de eigen onderwijssector betreft. Als we kijken naar het type kennistekort dat per onderwerp wordt aangekaart, zien we dat de meeste respondenten aangeven dat kennis over het onderwerp lastig te vinden of te versnipperd is. Minder vaak geven respondenten aan dat de beschikbare kennis te weinig toepasbaar is of dat de kennis helemaal ontbreekt.

Toelating en selectie voor het hoger onderwijs

Binnen het thema 'toelating en selectie voor het hoger onderwijs' ervaren veel respondenten een kennistekort met betrekking tot zelfselectie (85%). Wat betreft de overige drie onderwerpen (studiekeuzevoorlichting, toelatings- en/of selectieprocedures en studiekeuzecheck) geeft (ruim) de helft van de respondenten aan een kennistekort te ervaren. Voor respondenten uit het vo is het

kennistekort met betrekking tot studiekeuzevoorlichting lager dan voor wo en hbo respondenten.

Onder de respondenten die een tekort aan kennis ervaren met betrekking tot dit thema, geven de meesten aan dat de kennis lastig te vinden of te versnipperd is. Een kleinere groep geeft aan dat de beschikbare kennis te weinig toepasbaar is. Met betrekking tot het onderwerp zelfselectie vindt een substantieel aandeel respondenten dat kennis helemaal ontbreekt, maar voor de overige onderwerpen binnen dit thema is er slechts een kleine groep die vindt dat kennis helemaal ontbreekt.

Introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs

Een aanzienlijk deel van de respondenten (61-75%) ervaart een tekort aan kennis op elk van de verschillende onderwerpen binnen het thema 'introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs.' Er zijn geen grote verschillen in het ervaren kennistekort tussen de verschillende onderwerpen (resp. de kennismaking met de studie, met studiegenoten en docenten; de kennismaking met studeren in het hoger onderwijs; de kennismaking met het studentenleven). Het ervaren kennistekort met betrekking tot de kennismaking met de studie, studiegenoten en docenten is opvallend hoog in het vo.

Onder de respondenten die een tekort aan kennis ervaren, zien we opnieuw dat de grootste groep ervaart dat kennis over dit thema lastig te vinden of te versnipperd is. Een kleinere groep vindt dat de beschikbare kennis te weinig toepasbaar is of helemaal ontbreekt.

Facilitering van de studievoortgang

Binnen het thema 'facilitering van de studievoortgang' is het ervaren kennistekort het grootste met betrekking tot diversiteit en inclusie in het curriculum en in het onderlinge contact: ongeveer driekwart van de respondenten ervaart hierbij een kennistekort. Voor de overige onderwerpen varieert het aandeel respondenten dat een kennistekort ervaart van 42% voor de begeleiding van studenten in het algemeen tot 68% voor de ondersteuning van specifieke groepen studenten.

Onder de respondenten die een kennistekort ervaren, vinden opnieuw de meesten dat de kennis lastig te vinden of te versnipperd is. Er is een iets kleinere groep die vindt dat de beschikbare kennis te weinig toepasbaar is. Het aandeel respondenten dat aangeeft dat kennis helemaal ontbreekt is het grootste voor de onderwerpen diversiteit en inclusie in het curriculum en in het onderling contact, maar klein voor de overige onderwerpen.

Facilitering succesvolle afronding eindfase van de opleiding

Binnen het thema 'facilitering succesvolle afronding opleiding' geldt voor elk van de onderwerpen (ondersteuning bij stages en/of het vinden van een stageplek; begeleiding bij scriptie/afstudeeropdracht; toeleiding naar de arbeidsmarkt) dat meer dan de helft van de respondenten een kennistekort ervaart. Het kennistekort is het grootste met betrekking tot het onderwerp 'toeleiding naar de arbeidsmarkt' (69%).

Onder de respondenten die een kennistekort ervaren, vindt de grootste groep dat kennis hierover lastig te vinden of te versnipperd is. Kleinere groepen vinden dat er op dit punt kennis helemaal ontbreekt of te weinig toepasbaar is.

5.2.4 Kennisbehoeften op basis van de open vragen

Op de open vraag naar 'kennisbehoeften' zijn 563 antwoorden binnengekomen. De meeste respondenten hebben twee of drie onderwerpen benoemd waarop zij graag meer kennis, inzichten of praktijkvoorbeelden zouden willen hebben.

De genoemde onderwerpen zijn eerst gecategoriseerd binnen de vijf thema's die ook in de vragenlijst centraal stonden. De resultaten lieten zien dat er het grootste kennisbehoefte is voor het thema 'facilitering van de studievoortgang' (42% van de gegeven antwoorden), en het thema 'aansluiting tussen de onderwijssectoren' (32%). Voor de overige thema's zijn er duidelijk minder kennisbehoeften geformuleerd: toelating en selectie (11%), facilitering van succesvolle afronding (5%) en de eerste 100 dagen (3%).

Vervolgens is nagegaan welke specifieke onderwerpen het vaakste naar voren komen in de open antwoorden. Vijf onderwerpen kwamen duidelijk het vaakste voor, hier genoemd in volgorde van de vijf thema's:

Aansluiting

Vorbereitung op kennis en vaardigheden die nodig zijn in het hoger onderwijs (n = 53)

Het accent ligt hier vooral op inzicht in de kennis en vaardigheden die in het hoger onderwijs verwacht worden van studenten. Het meest typerend daarvoor is de vraag: Welke vaardigheden kunnen we als vo of mbo oefenen met de leerlingen om de overgang soepeler te laten verlopen?

Toelating en selectie

Selectieprocedures en toelatingseisen (n = 47)

Hierbij komt de behoefte naar voren meer te weten over hoe de selectieprocedures in elkaar zitten, hoe ze werken, aangevuld met vragen over de criteria die gehanteerd worden en over bias en uitsluiting. Veel opmerkingen hebben ook betrekking op de ervaren onduidelijkheid van de procedures, de verschillen tussen opleidingen en hoe je leerlingen daarover goed kunt informeren.

Facilitering van de studievoortgang

Studiebegeleiding, succesvolle interventies en maatwerkmogelijkheden (n = 65)

Respondenten zijn op zoek naar kennis, inzichten en praktijkvoorbeelden van interventies en vormen van studiebegeleiding die bijdragen aan ofwel studenten-welzijn (bijv. sociale en academische binding, mentale gezondheid), naar specifieke aanpakken (bijv. een buddy-systeem en autonomie-ondersteunend onderwijs), ofwel naar ondersteuning van de ontwikkeling van studentvaardigheden die bijdragen aan studiesucces (bijv. zelfstandigheid, growth mind set).

Diversiteit en inclusie (n = 54)

De kennisbehoeften gaan hierbij over rolmodellen voor studenten en docenten en over het voorkomen van stereotypen en vooroordelen, stagediscriminatie of uitsluiting van specifieke groepen. Daarnaast is er behoefte aan praktische tools om inclusief onderwijs te kunnen vormgeven en kansengelijkheid te bevorderen.

Studiebegeleiding voor specifieke groepen studenten (n = 44)

Hier gaat het met name om interesse in ondersteuningsmogelijkheden voor specifieke groepen studenten,

bijv. professionals, eerste-generatie studenten, studenten met een functiebeperking of psychische problematiek, mantelzorgers, zwangere studenten, studneten met een migratieachtergrond, deeltijdstudenten, internationale studenten en hoogbegaafden.

5.3 Resultaten focusgroepen

In 11 focusgroep-interviews is gesproken met in totaal 29 respondenten. De respondenten hebben in de gesprekken aangegeven welke sterke punten en knelpunten zij zien als het gaat om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland. Er is ook een overzicht gemaakt van de kennisbronnen die de respondenten nu al benutten. Maar er is vooral ingezoomd op hun kennisbehoeften. Dat leverde zeven ingangen op voor kennisbundeling en onderzoek. Per thema wordt duidelijk of het gaat om een behoefte aan nieuw onderzoek, aan overzicht over de beschikbare kennis (met conclusies en consequenties), of vooral om het toepasbaar maken van kennis, bijvoorbeeld in de vorm van 'tools'. Ook hier houden we de volgorde van de vijf thema's aan:

Aansluiting

Studievoorlichting, studiekeuze en randvoorwaarden

In vier van de gesprekken komen expliciete kennisbehoeften naar voren die betrekking hebben op voorwaarden voor een goede studiekeuze. De kennisbehoefte op het gebied van voorlichting en studiekeuze gaat met name over een tekort aan kennis met betrekking tot de effectiviteit van alle middelen (met name studiekeuzevoorlichting) die op het moment worden ingezet om alle studenten te begeleiden naar de voor hen 'juiste' studiekeuze.

Toelating en selectie

Effecten van selectieprocedures en de relatie met studiesucces

Over het thema selectie en toelatingsprocedures zijn in vijf gesprekken kennisbehoeften geformuleerd. De kennisbehoefte op het gebied van selectieprocedures is vooral een behoefte aan nieuw en verdiepend onderzoek naar de vraag in hoeverre de procedures doen wat ze zouden moeten doen, en of er geen studenten onterecht worden uitgesloten of ontmoedigd.

Facilitering van de studievoortgang

In kaart brengen van goede begeleidingsstructuren

Een kennisbehoefte die in acht van de elf gesprekken wordt benoemd is de wens om meer inzicht te hebben in wat nu goede, werkbare en betaalbare manieren zijn om de onderwijsomgeving zo in te richten dat álle studenten hun weg vinden en goed begeleid worden. Er is dus behoefte aan een overzicht/voorbeelden van effectieve manieren voor het begeleiden van studenten, en inzicht in wat daarin de werkzame principes zijn.

Kennis over diversiteit en inclusie

In zeven focusgroep-interviews komen kennisbehoeften naar voren op het gebied van diversiteit en inclusie, en vragen over gelijke kansen en gelijke behandeling. De kennisbehoefte op het gebied van diversiteit en inclusie betreft vooral het ontwikkelen van – theoretisch onderbouwde – tools en professionaliseringsmogelijkheden voor docenten voor meer inclusief onderwijs.

Inzicht in instroom, doorstroom, uitval en verklarende factoren

In zeven gesprekken komt de behoefte naar voren aan meer

inzicht in gegevens over instroom, doorstroom, uitstroom, studieswitch, en dan met name in combinatie met meer informatie over de factoren die daarin een rol spelen. De kennisbehoefte is enerzijds een behoefte aan het overzichtelijk bij elkaar brengen en vindbaar maken van de informatie die beschikbaar is, en anderzijds een verzoek om aanvulling van die informatie door de cijfers de relateren aan allerlei achtergrondfactoren (kenmerken van de studenten, maar ook van de opleidingen en het onderwijssysteem). Het inzichtelijk maken van patronen biedt een basis voor duiding, en daarmee voor gerichte verbetermaatregelen of aanpassingen van procedures, beleid en visies die negatieve effecten hebben op studiesucces.

Ervaringsverhalen en perspectieven van studenten

Een kennisbehoefte op het gebied van de eigen ervaringen van studenten komt naar voren in vijf van de focusgroepen. De kernvraag is hier: wat zijn volgens de studenten zelf de belangrijkste belemmerende en bevorderende factoren in het hoger onderwijs? Wat zijn hun behoeften? De aandacht gaat vooral uit naar specifieke studentgroepen, zoals studenten met een functiebeperking, eerste-generatiestudenten, studenten uit minderheidsgroepen. De kennisbehoefte om meer inzicht te krijgen in de ervaringen en perspectieven van studenten ligt vooral in de vraag om nieuw, meer etnografisch, onderzoek.

Organisatie van veranderingsprocessen

In drie gesprekken komen er ook implementatievragen naar voren. Ze hebben betrekking op het organiseren van activiteiten die gericht zijn op uitwisseling tussen verschillende onderwijssectoren in het ontwerpen van meer doorgaande lijnen

en op het voeren van de dialoog (over inclusie bijvoorbeeld) en het benutten van de opbrengsten daarvan in de organisatie. Deze vragen sluiten goed aan bij wat ook in de knelpunten naar voren kwam: hoe zorg je ervoor dat studenten niet alleen meepraten, maar dat er ook iets met hun ideeën wordt gedaan? De kennisbehoefte hier lijkt vooral: het inzetten van beschikbare kennis en inzichten over benutten van input van verschillende betrokkenen voor het verbeteren van het onderwijs.

5.4 Conclusies

Concluderend kunnen we nu de onderzoeksvragen beantwoorden. De hoofdvraag was: Welke kennis(input) hebben onderwijsprofessionals nodig om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te kunnen bevorderen?

We hebben op drie verschillen manieren informatie verkregen om de onderzoeksvraag te beantwoorden. Ten eerste zijn in de vragenlijst vooraf gespecificeerde thema's en onderwerpen aan de respondenten voorgelegd. We vroegen hen hierbij naar hun algemene kennisbehoeften en naar de specifieke onderwerpen waarop zij een kennistekort ervaren. Ten tweede konden de respondenten in de vragenlijst in een open vraag hun belangrijkste eigen kennisbehoeften benoemen. Ten derde is de vraag naar de eigen belangrijkste kennisbehoeften ook uitgevraagd in focusgroep-interviews. We beantwoorden in deze sectie de onderzoeksvraag eerst per methode van uitvragen. Vervolgens maken we ook een vergelijking van de belangrijkste resultaten uit de antwoorden op de open vraag en uit de focusgroep-interviews.

5.4.1 Kennisbehoefte op vooraf gespecificeerde onderwerpen en thema's

De mate waarin respondenten behoefte hebben aan meer kennis, inzichten of praktijkvoorbeelden voor het kunnen verbeteren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in hun werk, verschilt tussen de verschillende onderwijssectoren. In het wo is er met name kennisbehoefte op het gebied van de facilitering van de studievoortgang (61% van de respondenten). In het vo en mbo is er voornamelijk kennisbehoefte op het gebied van aansluiting tussen onderwijssectoren (81-86%). In het hbo is er relatief veel behoefte aan kennis over de facilitering van studievoortgang en aan kennis over de aansluiting tussen onderwijssectoren (64-68%). Voor elk van de sectoren geldt dat de kennisbehoefte het geringst is voor het thema facilitering van de afronding van de opleiding (14-38%).

Voor verreweg de meeste specifieke onderwerpen binnen elk thema geeft meer dan helft van de respondenten aan dat er sprake is van een kennistekort. Voor de volgende onderwerpen geeft een relatief groot aandeel (meer dan 2/3) van de respondenten aan dat er sprake is van een tekort aan kennis: zelfselectie, diversiteit en inclusie in het curriculum en in het onderlinge contact, aansluiting van mbo naar hbo en van hbo naar wo, de kennismaking met studeren in het hoger onderwijs en met het studentenleven, en de ondersteuning van specifieke groepen studenten.

Over het algemeen zijn de resultaten met betrekking tot het specifieke type kennistekort dat wordt ervaren niet heel verschillend per onderwerp of thema. Voor de meeste thema's is

het aandeel respondenten dat aangeeft dat kennis op een bepaald onderwerp helemaal ontbreekt relatief klein, alleen voor het onderwerp 'zelfselectie' ligt dat percentage hoger. Onder de respondenten die een kennistekort ervaren, zijn degenen die vinden dat de beschikbare kennis te weinig vindbaar of te versnipperd is, voor elk van de onderwerpen in de meerderheid. Het aandeel respondenten dat van mening is dat de beschikbare kennis te weinig toepasbaar is, is relatief klein.

5.4.2 Open vraag naar kennisbehoeften in vragenlijst en focusgroepen

Uit de inventarisatie van de open antwoorden op de vraag naar de eigen belangrijkste kennisbehoeften van de respondenten komen vijf inhoudelijke thema's naar voren:

- a) Overzicht van de kennis en vaardigheden die nodig zijn in het hoger onderwijs (zodat leerlingen daarop in het vo en mbo kunnen worden voorbereid)
- b) Overzicht over en inzicht in selectieprocedures en toelatingseisen
- c) Overzicht over studiebegeleiding, succesvolle interventies en maatwerkmogelijkheden, en werkzame principes
- d) Kennis over diversiteit en inclusie, tools en professionaliseringsmogelijkheden voor docenten
- e) Overzicht over ondersteuningsvormen/studiebegeleiding voor specifieke groepen studenten

Het type kennistekort dat door de respondenten werd ervaren op de door hen genoemde onderwerpen was meestal dat de beschikbare kennis te weinig vindbaar of te versnipperd is.

In de focusgroep-interviews kwamen met name kennisbehoeften op zeven thema's naar voren:

- a) Studievoorzichting, studiekeuze en randvoorwaarden
- b) Effecten van selectieprocedures, en relatie met studiesucces
- c) In kaart brengen, monitoren en delen van goede begeleidingsstructuren
- d) Kennis en tools voor diversiteit, inclusie en kansengelijkheid
- e) Inzicht in instroom-, doorstroom- en uitval-gegevens en verklarende factoren
- f) Ervaringsverhalen en perspectieven van studenten
- g) Organisatie van veranderingsprocessen

De thema's c), d) en e) kwamen in de meeste gesprekken voor en lijken daarmee dus de belangrijkste kennisbehoeften te vormen. Over het algemeen gaat het om een behoefte aan het overzichtelijk maken van kennis die nu lastig vindbaar of te versnipperd is, voor enkele thema's is er vraag naar (verdiepend) onderzoek om de beschikbare kennis aan te vullen.

Een vergelijking van de resultaten uit de focusgroepen en de antwoorden op de open vraag uit de vragenlijst laat zien dat veel thema's en onderwerpen in beide deelonderzoeken als belangrijk naar voren komen. Tabel 5.1 toont voor de vijf vooraf geformuleerde kennisthema's de belangrijkste onderwerpen vanuit de antwoorden op de open vraag en vanuit uit de focusgroepen.

Tabel 5.1 Overzicht kennisbehoeften op basis van vragenlijst (open vraag) en focusgroepen

Thema	Open vraag vragenlijst	Focusgroepen
De aansluiting tussen de onderwijssectoren	Overzicht kennis en vaardigheden nodig in ho → voorbereiding in vo en mbo	Studievoorlichting, studiekeuze en randvoorwaarden
Toelating en selectie	Overzicht van/inzicht in selectieprocedures en toelatingseisen	Effecten van selectieprocedures, relatie met studiesucces
Introductie en eerste 100 dagen		
Facilitering van de studievoortgang	Overzicht vormen van studiebegeleiding, succesvolle interventies, maatwerk (Kennis over) diversiteit en inclusie, tools en professionalisering voor docenten Overzicht vormen van ondersteuning voor specifieke groepen studenten	In kaart brengen, monitoren en delen van goede begeleidingsvormen Kennis en tools voor diversiteit, inclusie en kansengelijkheid Inzicht in instroom, doorstroom en uitval en verklarende factoren Ervaringsverhalen en perspectieven van studenten
Facilitering succesvolle afronding opleiding		

Met betrekking tot ‘de aansluiting tussen onderwijssectoren’ lag in de antwoorden op de open vraag vooral de wens van respondenten uit het vo en mbo om een beter overzicht te hebben

van de kennis en vaardigheden die in het hoger onderwijs verwacht worden van studenten. In de focusgroepen ging het daar wat minder vaak over. Daar lag de focus met name op de vraag wat nu goede studiekeuzevoorlichting is. Wordt iedereen bereikt? Wat zijn de informatiebehoefte van ouders en student? Is studiekeuzevoorlichting voldoende geschikt voor mbo-studenten of voor studenten met bijvoorbeeld dyslexie? Er wordt veel geïnvesteerd in voorlichting, zachte landing, kennismaking, maar levert dat ook op wat wordt beoogd?

In zowel de focusgroepen als de open antwoorden zien we een kennisbehoefte op het thema 'toelating en selectie'. In de open antwoorden gaat het veel om de vraag hoe de selectieprocedures in elkaar zitten en om de verschillen tussen studies hierin. Daarnaast zijn er vragen over de criteria die gehanteerd worden en over bias en uitsluiting. In de focusgroepen komen vooral vragen terug zoals: 'Wat zeggen die procedures nu eigenlijk over de kans op studiesucces?' naast, ook hier: 'Welke effecten hebben de verschillende selectieprocedures en toelatingseisen op kansengelijkheid?'

Binnen het thema 'facilitering van studievoortgang', zien we zowel in de vragenlijst als in de focusgroepen veel behoefte aan kennis over welke vormen van studiebegeleiding werkbaar, betaalbaar en effectief zijn voor het inrichten van een onderwijsomgeving waarin alle studenten hun weg vinden en goed begeleid worden. Ook wordt uit beide deelonderzoeken duidelijk dat er veel behoefte is aan kennis, tools en docentprofessionalisering op het gebied van diversiteit en inclusie en aan kennis over ondersteuning aan specifieke groepen van

studenten. In de focusgroepen komen daarbij nog twee aanvullende kennisbehoeften naar voren: (a) ervaringsverhalen van studenten om inzicht te krijgen in de belemmerende en bevorderende factoren voor de studievoortgang en (b) inzicht in cijfers en verklarende factoren met betrekking tot de instroom, doorstroom, uitval, studieswitch.³

Voor de twee overige thema's - introductie en eerste 100 dagen en de afronding opleiding - zien we dat ze minder vaak voorkwamen in de focusgroepen en de antwoorden op de open vraag in de vragenlijst. Veel van de antwoorden waren algemener gericht op de gehele studie en niet zo zeer op de startfase van de studie of de afronding.

5.4.3 Eindconclusie

Er is bewust een brede uitvraag gedaan bij respondenten in verschillende functies en uit verschillen onderwijssectoren. De inventarisatie levert dan ook een grote variatie aan kennisbehoeften op.

De kwantitatieve data laten zien dat de kennisbehoefte verschilt per onderwijssector. In het vo en mbo is er voornamelijk kennisbehoefte op het gebied van aansluiting tussen onderwijssectoren (86-81% van de respondenten). In het hbo is er relatief veel behoefte aan kennis over de facilitering van

³ Overigens noemen de respondenten in de vragenlijst ook erg vaak een behoefte aan inzicht in cijfermatige en achtergrondgegevens over instroom, doorstroom, uitval, studieswitch etc. (We hebben ze daar bij het categoriseren steeds ingedeeld bij de vijf centrale thema's.)

studievoortgang en aan kennis over de aansluiting tussen onderwijssectoren (64-68%) en in het wo is er met name kennisbehoefte op het gebied van de facilitering van de studievoortgang (61%).

De kwalitatieve data uit de vragenlijst en de focusgroepen geven de resultaten meer context en maken duidelijk op welke specifieke onderwerpen de kennisbehoefte het sterkst is. Zo komt een duidelijke behoefte naar voren om beter inzicht te krijgen in de kennis en vaardigheden die nodig zijn in het hoger onderwijs, zodat aankomende studenten goed voorbereid kunnen worden in het vo en mbo. Daaraan gerelateerd is er behoefte om inzicht te krijgen in de kwaliteit van studiekeuze-voorlichting en de mate waarin deze informatie de juiste doelgroepen bereikt.

Daarnaast is er veel behoefte aan inzicht in selectieprocedures en toelatingseisen en kennis over de (neven)effecten en de kwaliteit van deze procedures.

We zien tot slot dat professionals vooral behoeften benoemen die gericht zijn op het faciliteren van de studievoortgang. Zij zijn op zoek naar overzichten van effectieve vormen van studiebegeleiding en maatwerk – zowel voor alle studenten als voor meer specifieke groepen – en naar onderzoek dat inzicht geeft in de werkzame principes. Bovendien geven de professionals aan dat er behoefte is aan kennis over diversiteit en inclusie, tools en professionalisering voor docenten om inclusief onderwijs te kunnen vormgeven en borgen.

De resultaten van het vragenlijstonderzoek wijzen erop dat de kennisbehoeften meestal voorkomen uit niet goed vindbare kennis of kennis die te versnipperd is. In de focusgroep-interviews, waar

verder doorgepraat kon worden, komt echter ook naar voren dat er op specifieke onderwerpen ook behoefte is aan nieuwe kennis en beter toepasbare kennis. Op basis van de gecombineerde resultaten uit de focusgroepen en de vragenlijst hebben we een aantal aanbevelingen geformuleerd.

5.4.4 Aanbevelingen

We delen de aanbevelingen in de drie typen kennistekort, zoals geformuleerd in de deelvragen van dit onderzoek.

Tekort aan beschikbare kennis, ofwel behoefte aan nieuw of verdiepend onderzoek naar:

1. Monitoronderzoek naar instroom, doorstroom, uitval, studiesucces en succes op de arbeidsmarkt na een studie in het hoger onderwijs, aangevuld met onderzoek naar verklarende factoren: kwantitatief in de vorm van studentkenmerken en opleidingskenmerken, en kwalitatief in de vorm van etnografisch onderzoek (verhalen en perspectieven van studenten) over belemmerende en bevorderende factoren voor een goede studiekeuze en studiesucces. (Daarbij lijkt er bijzondere behoefte aan meer kennis over processen die een rol spelen in zelfselectie).
2. Onderzoek naar de effectiviteit van de verschillende manieren van voorbereiden van studenten op studeren in het hoger onderwijs, studiekeuzevoorlichting en –begeleiding, en informatiestromen, zowel voor studenten in het vo en mbo, als voor specifieke studentgroepen (bijv. studenten met een ondersteuningsbehoefte en eerste-generatiestudenten).

3. Onderzoek naar, of een metastudie over, de kwaliteit en de effecten van toelatings- en selectieprocedures.

Te weinig vindbare of te veel versnipperde kennis, ofwel behoefte aan:

4. Een toegankelijk overzicht (gebaseerd op een metastudie) van goede begeleidingsstructuren voor in het hoger onderwijs, zowel voor alle studenten als voor specifieke groepen studenten, met daarbij inzicht in de werkzame principes: wat werkt, voor wie en waarom?

Te weinig toepasbare kennis, ofwel behoefte aan:

5. Het verzamelen van kennis en inzichten over diversiteit en inclusie – in het curriculum en in de sociale en academische contacten – en het ontwikkelen (en monitoren) van tools en professionaliseringsmogelijkheden voor docenten.

Bijlagen

Bijlage 1

Nadere beschrijving van de vragenlijst respondenten

Tabel 1 Specifieke functies van de bestuurders, beleidsmakers en -adviseurs (n =129)

Functie respondent	%	n
Lid CvB, lid faculteits- of instellingsbestuur, beleidsmedewerker	49	63
Onderwijsdirecteur, opleidingsmanager, schooldirecteur of lo	17	22
Coördinator of adviseur aansluiting	16	21
Anders, namelijk...	18	23

Tabel 2 Specifieke functies van de leerling- en student-begeleiders (n =127)

Functie respondent	%	n
Leerling- of studentbegeleider (bijv. decaan vo, studentendecaan, SLB'er, LOB, studieadviseur, psycholoog)	93	118
Semester-, aansluiting-, instroom- of aansluitingscoördinator	2	3
Adviseur aansluiting	2	2
Schoolopleider	2	3
Anders, namelijk...	1	1

Bijlage 2

Verdeling van de antwoorden in de categorie 'ik weet...'

Tabel 3 Verdeling van de antwoorden in de categorie 'ik weet niet of over dit thema kennis beschikbaar / vindbaar / toepasbaar is'

Thema	Onderwerp	%	n
De aansluiting tussen onderwijssectoren	Aansluiting van vo naar hbo of wo	10	202
	Aansluiting van mbo naar hbo	20	198
	Aansluiting van hbo naar wo	18	198
Toelating en selectie voor het hoger onderwijs	Studiekeuzevoorlichting (zowel in vo als in mbo en ho)	10	154
	Toelatings- en/of selectieprocedures	4	158
	Zelfselectie	18	152
	Studiekeuzecheck	8	146
Introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs	De kennismaking met de studie, met studiegenoten en docenten	19	156
	De kennismaking met studeren in het hoger onderwijs	12	160
	De kennismaking met het studentenleven	21	146
Facilitering van de studievoortgang	Begeleiding van studenten in het algemeen	6	164
	Studeerbaarheid en studielast	8	160
	Sociale binding met studiegenoten en de opleiding	12	160
	Ondersteuning van specifieke groepen studenten	6	163
	Aandacht voor diversiteit en inclusie in het curriculum	13	165
	Aandacht voor diversiteit en inclusie in onderling contact	13	160
Facilitering succesvolle afronding opleiding	Ondersteuning bij stages en/of het vinden van een stageplek	28	87
	Begeleiding bij scriptie / afstudeeropdracht	14	89
	Toeleiding naar arbeidsmarkt	13	90

Bijlage 3

Aandeel respondenten dat per onderwerp een kennistekort
ervaart uitgesplitst naar onderwijssector

Tabel 4 Percentage respondentent dat per onderwerp aangeeft een kenniskort te ervaren (kennis ontbreekt, lastig te vinden/versnipperd, niet goed toepasbaar) uitgesplitst naar sector

Thema	Onderwerp	vo		mbo		hbo		wo	
		%	n	%	n	%	n	%	n
De aansluiting tussen onderwijssectoren	Aansluiting van vo naar hbo of wo*	38	68	75	12	53	45	62	45
	Aansluiting van mbo naar hbo*	76	49	50	28	65	54	88	17
	Aansluiting van hbo naar wo	79	57	80	10	69	39	77	44
		vo		mbo		hbo		wo	
		%	n	%	n	%	n	%	n
Toelating en selectie voor het hoger onderwijs	Studiekeuzevoorlichting (zowel in vo als in mbo en ho)*	28	51	38	16	67	24	63	40
	Toelatings- en/of selectieprocedures	52	52	53	17	64	28	66	47
	Zelfselectie	84	44	83	12	83	24	87	37
	Studiekeuzecheck	66	50	58	12	46	24	66	41
		vo		mbo		hbo		wo	
		%	n	%	n	%	n	%	n
Introductie en de eerste 100 dagen in het hoger onderwijs	De kennismaking met de studie, met studiegenoten en docenten*	90	29	71	14	51	41	46	37
	De kennismaking met studeren in het hoger onderwijs	64	36	77	13	63	46	70	40
	De kennismaking met het studentenleven	83	57	81	16	74	42	69	65
		vo		mbo		hbo		wo	
		%	n	%	n	%	n	%	n
Facilitering van de studievoortgang	Begeleiding van studenten in het algemeen*	48	21	89	9	39	51	36	70
	Studeerbaarheid en studielast*	61	23	88	8	69	52	40	62
	Sociale binding met studiegenoten en de opleiding*	91	21	71	7	65	48	57	63
	Ondersteuning van specifieke groepen studenten	77	22	78	9	69	51	61	69
	Aandacht voor diversiteit en inclusie in het curriculum	85	20	86	7	69	49	73	64
	Aandacht voor diversiteit en inclusie in onderling contact	89	18	86	7	71	49	78	64
		vo		mbo		hbo		wo	
		%	n	%	n	%	n	%	n
Facilitering succesvolle afronding opleiding	Ondersteuning bij stages en/of het vinden van een stageplek	78	9	67	3	53	17	55	31
	Begeleiding bij scriptie / afstudeeropdracht	67	9	75	4	39	23	50	38
	Toeleiding naar arbeidsmarkt	82	11	100	5	71	21	60	37

*verschillen tussen onderwijssectoren zijn significant gegeven $\alpha = .05$

Bijlage 4

Samenvatting van de opmerkingen op de slotvraag

Er waren 58 respondenten die gebruik maakten van de mogelijkheid om een opmerking voor de ETHO achter te laten in reactie op de vraag: *Zijn er nog andere zaken die u aan de ETHO zou willen meegeven over (de beschikbaarheid, vindbaarheid of toepasbaarheid van kennis over) toegankelijkheid in het hoger onderwijs?*

Dit waren soms uitgebreide antwoorden. Het totaal kwam neer op 7278 woorden. We vatten de antwoorden samen, waarbij we onderscheid maken tussen: (a) opmerkingen die beschrijven hoe de kennis het beste kan worden verspreid of hoe deze nu al goed verspreid wordt, (b) opmerkingen die een kennisbehoefte weergeven, en (c) opmerkingen die een probleem of een belangrijk onderwerp aankaarten in de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. We geven in deze bespreking niet de volledige antwoorden, maar (meestal) een verkorte weergave.⁴

(a) Hoe kennis verspreid kan worden

Drie respondenten geven aan dat het belangrijk is om uiteindelijk de verschillende doelgroepen te bereiken (docenten, begeleiders, studenten) en dat het dus nodig is hen te faciliteren om de kennis te vergaren. Daarnaast worden er verschillende tips gegeven over hoe kennis gedeeld zou kunnen worden, of voorbeelden gegeven van kennisdeling die voor de respondent goed werkt:

⁴ Verder is gestreefd naar leesbaarheid (typfouten en weggelaten woorden zijn soms aangevuld).

- Decanen en loopbaancoaches trainen zodat zij docenten kunnen ondersteunen in de zorg voor toegankelijkheid
- Kennis delen via online media, zoals ScienceGuide
- Kennis delen via NRO-website
- Alle informatie zou op één plek beschikbaar moeten zijn
- Belangrijk is een contactpersoon tussen hbo-wo en vo-wo, dit kan versnippering van kennis tegengaan
- De Vraagbaak Online Onderwijs, in combinatie met een mailinglijst
- De factsheets op de NRO-website over evidence based practices met bijlagen met extra informatie
- Belangrijk is dat bij kennisverspreiding duidelijk wordt gemaakt of de kennis onderbouwd wordt door wetenschappelijk onderzoek; anders is er kans dat alle informatie (1) te veel wordt en (2) te veel bestaat uit verhalen van individuen
- Een leerling zou een stroomschema vanuit zijn/haar huidige situatie moeten kunnen invullen en dan alle mogelijke leerwegen moeten kunnen overzien
- Werken op basis van ervaringsdeskundigheid
- Informatie voor onderwijsprofessionals in loopbaanbegeleiding vo-ho en mbo-ho onderbrengen bij centrale loketten, zoals Expertisepunt LOB, BiOND, etc. en daarin bestaande vo-ho-samenwerkingsverbanden meenemen

(b) Specifieke kennisbehoeften

Enkele respondenten benoemen een specifieke kennisbehoefte. Die kennisbehoeften zijn erg divers (al komen de eerste twee onderwerpen wel twee keer voor):

- Inzicht in verschillen in inhoud tussen soortgelijke studies: de informatie die per instelling en per studie gegeven wordt (in het kader van studiekeuzevoorlichting aan aankomende studenten) is erg verschillend en daardoor onoverzichtelijk
- Hands-on voorbeelden en praktische tools
- Dashboard met gegevens doorstroom mbo-hbo
- Onderzoek naar aanbod en toegankelijkheid van het vso
- Onderzoek naar aansluiting tussen vo en wo
- Onderzoek naar co-creatie op studentbegeleiding van mbo naar hbo
- Kennis over digitale toegankelijkheid
- Een plek waar informatie over digitale toegankelijkheid van het onderwijs goed vindbaar is
- Inzicht in wat eerste generatiestudenten nodig hebben (en hoe kom je erachter wie dat zijn?)
- Informatievoorziening m.b.t. drie eindniveaus (ad, bachelor en master) en drie opleidingsvormen (voltijd, deeltijd en duaal)
- Filmpje voor studenten over verloop van een studiedag en arbeidsperspectief voor specifieke opleidingen
- Algemene vindbaarheid van informatie over eisen en toelating van het hbo-onderwijs voor mbo- studenten
- Meer aandacht voor postacademisch onderwijs, doorlopende curricula en aansluiting op leerbehoeftes onder professionals, maatwerkoplossingen

(c) Probleem of belangrijk onderwerp

Veel respondenten kaarten een probleem of belangrijk onderwerp aan in de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Hierbij komen een aantal onderwerpen meerdere keren voor.

Vluchtelingen/inburgeraars

- Vluchtelingen op een te laag niveau naar werk/opleiding. Informatie is lastig vindbaar voor vluchtelingen.
- Regelgeving voor vluchtelingen is te onduidelijk en verschilt voor verschillende gemeenten. Gekwalificeerde vluchtelingen mogen soms toch niet beginnen met opleiding.
- Een aparte route voor ex-inburgeraars naar ho zou moeten worden uitgezet.

De instroom vanuit het mbo

- Meer samenwerking tussen mbo-hbo; bijvoorbeeld studenten die het niet redden in ho, in verkort traject mbo-diploma laten halen en vervolgens (eventueel) terug naar hbo.
- Meer waardering nodig voor beroepsonderwijs
- Bredere brug nodig tussen mbo en hbo: meer verenigen middels een doorlopend traject. Te veel diskwalificatie van het mbo door docenten in hbo.

Een tekort aan regelgeving

- Landelijke regels nodig m.b.t. fysieke toegankelijkheid
- Belang van harde afspraken met instellingen over de mogelijkheden/medewerking die zij aan studenten moeten bieden. Richtlijnen vanuit OCW zijn niet genoeg.

Wettelijke toelatingseisen

- Politiek maakt onmogelijk om een goede afweging te maken in gebruik van bepaalde methoden voor selectie, omdat ze niet zijn toegestaan. In hoeverre hebben universiteiten nog mogelijkheden om druk uit te oefenen op OCW om hier helderheid in te geven, op basis van goed wetenschappelijk onderzoek?

- Wettelijke toelatingseisen voor ICLON-VO hebben negatief effect op toegankelijkheid; moeten op zoek naar mazen in de wet.

De overige opmerkingen waarbij een probleem of belangrijk onderwerp in de toegankelijkheid van het hoger onderwijs wordt benoemd, betreffen diverse onderwerpen:

- Verschil in niveau, opgedane kennis, aangeleerde vaardigheden van mbo'ers en havisten zorgt voor problemen in overgang.
- Kansen en risico's van tussenjaar op de middelbare school worden te weinig besproken
- Meer maatwerk
- Niet alle studenten kunnen in groepen werken; staat toegankelijkheid in de weg.
- Indruk dat er veel uitval is in hbo; mogelijke oorzaken: er wordt te veel zelfstandigheid gevraagd en er is weinig begeleiding
- Meer samenwerking tussen ho-mbo en ho-vo. Voorbeeld Fontys Pulsed
- Studenten die de eerste in hun familie zijn die studeren, hebben tijd nodig om te wennen en die krijgen ze niet want ze moeten efficiënt en snel hun studie afronden.
- Delen van kennis tussen instellingen zou handig zijn.
- Iemand vanuit universiteit of hogeschool is moeilijk te bereiken voor decanen
- Suggestie: interventie gericht op bevorderen van groei-gerichte mindset van hbo- studenten, en zo uitval voorkomen.

Recent uitgegeven rapporten Kohnstamm Instituut

- 1074 Stigt, A. van & Buisman, M.
Procesevaluatie BuurtPraat
- 1072 Stigt, A. van & Buisman, M.
Handboek Buurtpraat
- 1071 Krijnen, E., Vaessen, A., & Pater, C. J., Ledoux, G.
Zicht op thuiszitten
- 1070 Zalm, E., Damhuis, R., Boogaard, M., Boland, A. & Veen, A.
Taaldenken in spel – een professionaliseringstraject
Kijkwijzer bij de 10 kernelementen
- 1069 Karssen, M., Vaessen, A., Stigt, A. van., Wouden, M. van der,
Hoedemaker, R.
Tussenevaluatie van de Kansenaanpak Voortgezet
Onderwijs (VO) 2019/'20
- 1068 Vaessen, A. & Boogaard, M.
De viering van vrijheid, democratie en rechtsstaat.
- 1067 Boogaard, M., Boland, A., Damhuis, R., Veen, A. & Zalm, E.
Taaldenken in spel – een professionaliseringstraject
- 1066 Binsbergen, M.H. & Lourens, J.M.P.
SJSO en COVID-19. Integrale onderwijsjeugdhulp tijdens de
1e lockdown
- 1064 Veen, A., Bus, J., Druten, L. van. (KBA)
Eindrapport innovatiecentra voor- en vroegschoolse
educatie

Deze rapporten zijn te bestellen via: secr@kohnstamm.uva.nl
Voor meer informatie, zie; <http://www.kohnstammstituut.nl>